

Väestöliitto

Heidi Ruohio

KANSAINVÄLISESTI ADOPTOITUNA SUOMESSA

Ulkomailta
adoptoitujen
nuorten kokemuksia
suomalaisuudesta
ja erilaisuudesta

Heidi Ruohio

Kansainvälisesti adoptoituna Suomessa

Ulkomailta adoptoitujen nuorten
kokemuksia suomalaisuudesta ja
erilaisuudesta

Väestöntutkimuslaitos • Katsauksia E 37/2009

Väestöliitto

© 2009 Heidi Ruohio, Väestöliitto ja VL-Markkinointi Oy

Väestöliitto
Väestöntutkimuslaitos

Kalevankatu 16 B, 1. krs.

PL 849 00101 Helsinki

(09) 228 050

www.vaestoliitto.fi

Kannen kuva: Kansainvälisesti adoptoitujen kesäleirillä rakennettu tienviitta lapsien synnyinmaista. (Paikka: Maatalous- ja metsäoppilaitos, Tuomarniemi, Ähtäri)

Kuvaaja: Heidi Ruohio

ISBN 978-952-226-032-1 (nid.)

ISBN 978-952-226-033-8 (PDF)

ISSN 1455-2191

SISÄLLYS

Alkusanat	
1 JOHDANTO	7
2 TUTKIMUKSEN TAUSTA	9
2.1 Kansainvälinen adoptio Suomessa	9
2.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rakenne	12
2.3 Tutkimuksen toteutus	13
3 IDENTITEETTI JA ERILAISUUS TUTKIMUSKOhteina	15
3.1 Identiteetti on riippuvainen erilaisuudesta	15
3.2 Kulttuuri ja etnisyyt identiteetin lähteenä	17
3.3 Etninen hierarkia ja rodullistaminen	20
3.4 Identiteetti on jatkuvaa neuvottelua	23
4 ERILAINEN SUOMALAISUUS – ADOPTOITUJEN KOKEMUKSIA	25
4.1 Adoptoitujen identifioituminen suomalaisuuden ja synnyinmaan välillä	25
4.2 Adoptoitujen kokemuksia erilaisuudesta ja rasismista	28
4.3 Neuvottelemalla suomalaiseksi	31
4.4 ”Värisokeus” adoptiokeskustelun erityispiirteenä	34
5 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO	35
5.1 Miten kansainvälisesti adoptoitu identifioituu suhteessa suomalaisuuteen ja synnyinmaahan?	35
5.2 Millaisia erilaisuuden kokemuksia kansainvälisesti adoptoiduilla on?	36
5.3 Mikä merkitys ulkonäöllä on suomalaiseksi hyväksymisessä?	36
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	37
6.1 Tutkimustulosten pohdinta	37
6.2 Tutkimusprosessin arviointi	38
6.3 Tuleva tutkimustarve	39
6.4 Tutkimustiedon sovellutus käytäntöön	40
KIRJALLISUUS	43
LIITE 1: Ryhmähaastatteluihin osallistuneet	47
LIITE 2: Yksilöhaastatteluihin osallistuneet	48

Julkaisijan esipuhe

Suomi kansainvälistyy myös väestöltään nopeasti. Vielä 1990-luvun alussa maamme ulkomaalaisväestö oli erittäin vähäinen. Euroopan rajojen murtuminen ja toisaalta maamme liittyminen Euroopan unioniin lisäsivät muuttopainetta Suomeen. Aluksi tulijat olivat turvapaikanhakijoita, kiintiöpakolaisia sekä perheen tai työn vuoksi tulleita.

Myös kiinnostus kansainvälistä adoptiota kohtaan kasvoi erityisesti 1990-luvulla, jolloin ylitettiin ensin 100 ja sitten 200 saapuneen lapsen vuosittainen määrä. Määrän lisääntymiseen vaikutti ainakin se, että vuodesta 1992 alkaen oli mahdollisuus saada adoptiolapsia naapurimaastamme Venäjältä, joka on Kiinan ohella ollut yksi suosituimmista kansainvälisen adoption lähtömaista Suomessa. Muita Suomeen adoptiolapsia luovuttavia maita ovat olleet mm. Intia, Kolumbia, Thaimaa ja Etiopia. Kuten kirjan kannen tienviitasta näkyy, adoptiolapsia on tullut maahamme loppujen lopuksi kaikista ilmansuunnista. Eikä tienviitassa ole edes mukana kaikki Suomeen lapsia luovuttavat maat. Suomessa on nykyisin noin 3 500 ulkomailta adoptoitua henkilöä.

Ulkomailta adoptoitujen lasten määrä on varsin vaatimaton verrattuna esimerkiksi muiden Pohjoismaiden vastaaviin lukuihin. Olemme tässäkin väestöasiassa naapureitamme pari vuosikymmentä jäljessä. Tähän on selkeä syy: Ruotsilla on pidemmät perinteet kansainvälisessä adoptiossa. Suomessa riitti adoptoitavia lapsia kotimaassakin vielä pitkälle sotien jälkeen, joten tarve kansainvälisiin adoptioihin syntyi Suomessa myöhemmin.

Tällä hetkellä hedelmällisyysikänsä ohittaneista naisista on lapsettomia noin 15 % eli joka kuudes. Lähivuosina luku nousee 20 prosenttiin. Kyselytutkimusten perusteella tiedämme, että lapsettomista henkilöistä tai pareista 2/3 olisi halunnut lapsen. Heille lapsettomuus ei siis ole oma valinta. Vaikka lapsettomuushoidot ovat yleistyneet ja kehittyneet, ne eivät auta kaikkia. Toisaalta kaikki lapsia toivovat eivät halua lähteä lapsettomuushoitoihin, vaan ryhtyvät varsin pian adoptioprosessiin, joka tiedetään pitkäksi.

On hyvin tiedossa, että kansainväliset adoptiot ovat varsin suhdanneherkkää toimintaa. Jonain päivänä saattavat kohdemaassa säännöt ja menettelytavat muuttua ja adoptiolapsen hankinta kyseisestä maasta voi vaikeutua. Näin on tapahtunut mm. Venäjän ja Kiinan kohdalla. Toisaalta on odotettavissa, että lapsettomuuden lisääntyessä kansainvälisten adoptioiden tarve kasvaa. Tämä luo selkeitä paineita viranomaisillemme, joiden tehtävänä on luoda uusia kontakteja eri kohtamaihin sekä pitää yhteyksiä tuleviin adoptiovanhempiin. Tähän ei ole liikaa resursseja – päinvastoin – sitä todistavat pitkät adoptiojonot ja hitaat prosessit.

HTM Heidi Ruohion julkaisu **Kansainvälisesti adoptoituna Suomessa** täyttää tärkeän tutkimusaukon. Toivon raportin antavan tukea sekä adoptoiduille että heidän perheilleen. Haluan tässä yhteydessä kiittää Heidi Ruohiota hänen tärkeästä työstään. Samoin haluan omalta osaltani kiittää hankkeen toteuttamiseen osallistuneita taustahenkilöitä, jotka ovat tukeneet Heidiä erinomaisesti hänen työssään. Tiimin henkilöt on mainittu tekijän esipuheessa.

Helsingissä 24.6.2009

Ismo Söderling, johtaja
Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos

Tekijän esipuhe

Kiinnostuin kansainvälisen adoption erityiskysymyksistä miettiessäni aikanaan aihetta pro gradu -tutkimukselleni. Minua kiinnosti erityisesti se, miksi suomalaisuuden piiriin on vaikea päästä, jos ei näytä tyypilliseltä kantaväestön jäseneltä. Suomalaisuuden tiukat kriteerit jättävät ulkopuolelle suuren joukon erilaisia suomalaisia, joita on maassamme yhä enemmän. Kansainvälisesti adoptoitujen tapauksessa kiinnostavaa on ulkonäön merkitys suomalaiseksi hyväksymisessä ja suomalaiseksi identifioitumisessa.

Mielestäni opinnäytetyötäni varten kerätty aineisto sekä sitä varten käydyt keskustelut ja haastattelut adoptoitujen nuorten ja nuorten aikuisten kanssa olivat niin hedelmällisiä, että en halunnut niiden jäävän käyttämättä laajemminkin. Halusin toimittaa aineistosta julkaisun, ja nyt kolme vuotta valmistumiseni jälkeen minulle on tarjoutunut siihen mahdollisuus. Olen toimittanut julkaisun Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksella, jossa valmistelen tällä hetkellä samasta aiheesta väitöskirjaa.

Toimitustyössä minua ovat auttaneet Väestöntutkimuslaitoksen johtaja Ismo Söderling sekä erikoistutkijat Minna Säävälä ja Anna Rotkirch. He ansaitsevat suuren kiitoksen siitä, että opinnäytteestäni kuoriutui julkaisukelpoinen kirja. Lisäksi haluan kiittää laitoksen assistenttia Stina Fågelia ansiokkaasta kielenhuollosta ja julkaisusihiteeri Mika Takojaa kirjan taitosta. Erinomaisesti sujuneesta yhteistyöstä haluan kiittää Interpedia ry:tä ja sen työntekijöitä, jotka auttoivat haastateltavien saavuttamisessa. Heidän avullaan minulla oli aikanaan mahdollisuus osallistua adoptiolasten ja -nuorten kesäleirille aineistonkeruuta varten.

Toimittaessani tätä julkaisua olen palannut ajatuksissani niihin keskusteluihin, joita kävin adoptioleirillä nuorten kanssa. Pidän arvossa sitä luottamusta, jota koin, kun nuoret kertoivat avoimesti ja rehellisesti kokemuksistaan. Nyt kun moni näistäkin leiriläisistä on jo täysi-ikäinen, mietin välillä mitä heille tänään kuuluu. Nuoret aikuiset, joiden kanssa tein yksilöhaastatteluja, olivat selvästi kokeneita keskustelemaan adoptiosta ja siihen liittyvistä asioista. He jaksoivat taas kerran vastailla uteliaalle, millaista on elää adoptoituna Suomessa. Silti he kertoivat tarinaansa ja ajatuksiaan kuin ensimmäistä kertaa.

Toivon, että tämä kirja tukee adoptiolapsia heidän elämänsä eri vaiheissa. He eivät ole yksin, onhan maassamme jo n. 3500 ulkomailta adoptoitua. Toisaalta yhä useammat vanhemmat ovat adoptiovanhempia tai pohtivat adoptiolapsen hankintaa. Uskon, että tämä julkaisu hyödyttää myös heitä. Adoptiolapsi on oma lapsi iloineen ja suruineen.

Helsingissä Jussin päivänä 24.6.2009

Heidi Ruohio, tutkija
Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos

1 JOHDANTO

On arvioitu, että kansainvälisen adoption kautta muuttaa n. 40 000 lasta maasta toiseen vuosittain (Selman 2006). Suomessa kotimaiset vierasadoptiot (ei biologista sukulaisuussuhdetta lapsen ja adoptiovanhemman välillä) ovat varsin harvinaisia. Suurin osa adoptioista onkin Suomessa kansainvälisiä. Kuitenkin muun muassa Ruotsiin ja Norjaan verrattuna on kansainvälinen adoptio Suomessa melko pienimuotoista. Lain mukaan adoptio merkitsee lapseksiottamista, jolla lapsen ja vanhemman välille muodostetaan oikeudellinen perhesuhde. Suomessa adoptoitu saa saman oikeudellisen aseman kuin biologinen lapsi. (Laki lapseksiottamisesta 153/1985).

Kansainvälinen adoptio on yksi muoto lisääntyneestä maahanmuutosta. Kansainvälisessä adoptiossa näkyy maailman epätasa-arvo, kun köyhän etelän lapsia adoptoidaan rikkaampiin länsimaihin. Kun kaikille orvoille tai adoptioon annetuille lapsille ei löydy kotia omassa synnyinmaassa, he päätyvät kansainvälisen adoption kautta ulkomaille. Myös esimerkiksi Venäjällä ja Itä-Euroopassa luovutetaan lapsia kansainväliseen adoptioon. Näissä maissa syy luovuttaa lapsia adoptioon ei usein olekaan köyhyys, vaan sosiaaliset ongelmat, kuten biologisten vanhempien päihteiden käyttö ja mielenterveysongelmat.

Tietyt maat hallitsevat tilastoja sekä luovuttavina että vastaanottavina maina. Maailmanlaajuisesti suurin osa kansainvälisesti adoptoiduista on syntyjään Kiinasta, Venäjältä, Guatemalasta ja Etelä-Koreasta. Vastaanottajamaista ovat väkilukuun suhteutettuna suurimmat USA, Espanja, Ranska, Italia, Kanada ja Ruotsi. (Selman 2006.) Kansainvälistä adoptiota ei pidetä ensisijaisena vaihtoehtona orvolle tai adoptioon luovutetulle lapselle. Ensisijaisesti lapselle pyritään löytämään koti synnyinmaasta ja vasta sen epäonnistuttua voidaan harkita luovutusta kansainväliseen adoptioon. Kaikissa niissä maailman valtioissa, joissa on paljon lastenkotiorpoja, ei kansainvälinen adoptio ole lain mukaan mahdollinen.

Suomeen adoptiolapset saapuvat useimmiten vauva- tai pikkulapsi-ikäisinä, jolloin heillä ei välttämättä ole muistikuvia synnyinmaastaan tai tietoa biologisista vanhemmistaan. Useasti heidät erottaa syntyperäisistä suomalaisista vain ulkonäkö. Kantaväestöstä poikkeava ulkonäkö saattaa vaikeuttaa suomalaisuuteen samaistumista, kun adoptoitu joutuu arjessaan kohtamaan kyselyjä alkuperästä ja ”oikeista” vanhemmista. Kansainvälisesti adoptoitujen kantaväestöstä ja per-

heestä poikkeava ulkonäkö luo mielenkiintoisen kysymyksenasettelun koskien heidän kulttuurista identifioitumistaan. Onko niin, että adoptoitujen kohtaama erilaisuuden kokeminen heikentää heidän samaistumistaan suomalaisuuteen?

Kansainvälisen adoption tutkimus on Suomessa varsin vähäistä johtuen suurelta osin kansainvälisen adoption lyhyestä historiasta. Suomalaisen adoptiotutkimuksen kiinnostuksen kohteina ovat olleet muun muassa adoptiolasten sopeutuminen (Forstén-Lindman 1999), rasismikokemukset (Rastas 2007) sekä perhe- ja sukuyhteisyyden muotoutuminen adoptioperheessä (Högbacka esim. 2008). Lisäksi vuonna 2009 on käynnissä Jari Sinkkosen johtama tutkimushanke, joka koskee adoptoitujen fyysistä ja psyykkistä terveyttä. Adoptoitujen identifioitumista ja synnyinmaan merkitystä on tutkittu Suomessa tähän mennessä (2009) vain julkaisemattomissa opinnäytetöissä.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

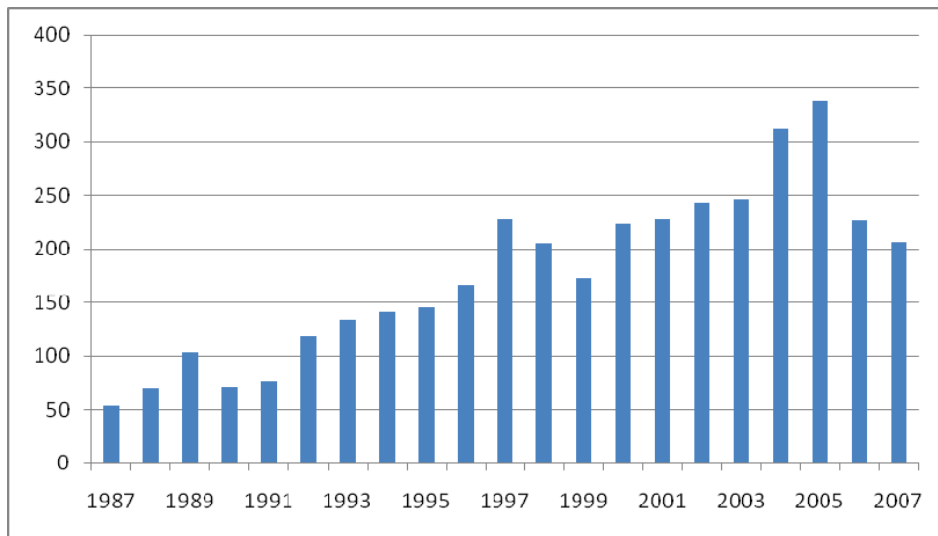
2.1 Kansainvälinen adoptio Suomessa

Suomeen on saapunut ulkomailta adoptoituja lapsia 1970-luvulta lähtien. Tätä ennen Suomi oli kansainväliseen adoptioon lapsia luovuttava maa. Toisen maailmansodan aikana Suomesta siirtyi Ruotsiin ja Norjaan noin 70 000 sotilasta, joista noin 13 000 adoptoitiin sinne tai he jäivät sinne muutoin pysyvästi. (Parviainen 2003.) Vuoden 2007 loppuun mennessä Suomessa oli 3 300 kansainvälisesti adoptoitua, jotka on adoptoitu vuonna 1985 voimaan tulleen lapseksiottamisesta annetun lain mukaisesti (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008). Luvussa eivät ole mukana ennen vuotta 1985 adoptoidut eivätkä ns. itsenäiset adoptiot, jotka ovat yleistyneet viime vuosina. Itsenäinen adoptio tarkoittaa sitä, että suomalainen voi ulkomailla asuessaan adoptoida lapsen luovuttajamaassa suoraan kyseisen maan lakien mukaisesti.

Adoption suosituimmat lähtömaat vaihtelevat vuosittain riippuen palvelunantajien (Suomessa: Pelastakaa Lapset ry, Interpedia ry tai Helsingin kaupungin sosiaalivirasto) yhteistyökohteista ja varsinkin adoptioon vapaiden lasten määrästä ko. maissa. Ensimmäiset Suomeen adoptoidut lapset olivat syntyjään pääasiassa Intiasta, Etiopiasta ja Kolumbiasta. Myöhemmin, 2000-luvulla, lapsia on tullut eniten Kiinasta, Etelä-Afrikasta, Thaimaasta ja Venäjältä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008.) Suomeen on tullut enimmillään yli 300 lasta ulkomailta, mutta tällä hetkellä määrä on laskenut n. 200 lapseen. Syynä määrän laskuun ovat luovuttajamaissa yleistynyt sisäinen adoptio ja tiukentunut adoptiolainsäädäntö. Etenkin adoptiot Kiinasta ovat radikaalisti vähentyneet maailmanlaajuisesti. Adoptionhakijoiden määrä on sen sijaan pysynyt korkealla ja jopa kasvanut. Tämä kysynnän ja tarjonnan epätasapaino on johtanut adoptioprosessin venymiseen Suomessa jopa yli viiteen vuoteen.

Kun kansainvälinen adoptio on maailmassa yhä suositumpaa ja luovuttavien maiden lapsimäärät vähenevät, saattaa vaarana olla lapsikauppa. Kansainvälisen adoption ongelmakysymyksiä pyritään estämään valtioiden välisillä ja kansainvälisillä sopimuksilla. Tärkein näistä on Haagin sopimus (1993), jonka Suomi ratifioi vuonna 1997. Vuoden 2009 alussa Haagin sopimuksen on ratifioinut 78 valtiota - Yhdysvallatkin viimein vuonna 2007. Haagin sopimus lähtee lapsen edusta. Haagin sopimuksen mukaan adoptioon vapaalle lapselle pyritään

ensin löytämään koti synnyinmaasta ja vasta sen jälkeen kysymykseen tulee kansainvälinen adoptio. Lisäksi Haagin sopimus määrittelee roolin jokaisessa maassa vaadittavalle ns. keskusviranomaiselle. Suomessa keskusviranomaisena toimii Sosiaali- ja terveysministeriön alainen Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta (jatkossa adoptiolautakunta).

Kuvio 1. Kansainvälisten adoptioiden määrät Suomessa vuosina 1987–2007 mukaan lukien itsenäiset adoptiot (Tilastokeskus).

Suomessa kansainvälisiä adoptioita säätelee Laki lapseksiottamisesta (153/1985), joka Haagin sopimuksen tavoin painottaa lapsen etua. Lain mukaan adoptiota ei voida vahvistaa, jos ”lapseksiottamisen johdosta on annettu tai luvattu annettavaksi korvausta”.

Lain mukaan Suomessa asuvan ja lapsen ulkomailta adoptoivan tulee saada adoptiopalvelua, adoptioneuvontaa ja adoptiolupa. Adoptiopalvelua voi saada kolmelta adoptiolautakunnan hyväksymältä palvelunantajalta, jotka siis ovat Pelastakaa Lapset ry, Interpedia ry tai Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Palvelunantajien tehtävänä on yhdistää kotia tarvitseva lapsi ja adoptionhakija(t). Palvelunantajien lisäksi niiden ulkomaisten yhteistyökumppanien tulee olla adoptiolautakunnan hyväksymiä.

Pakollista adoptioneuvontaa antavat joko kotikunnan sosiaaliviranomainen tai kunnan ostopalveluna Pelastakaa Lapset ry. Adoptioneuvonnan lopputuotoksena on ns. kotiselvitys. Kotiselvitykseen kootaan monipuoliset tiedot hakijasta/hakijoista. Kotiselvitystä varten kartoitetaan näiden sosioekonominen tilanne ja terveydentila. Terveydentilan arvion tulee perustua lääkärintodistukseen,

jossa selostetaan hakijoiden fyysinen ja psyykkinen tila. Kroonisten sairauksien osalta tarvitaan erikoislääkärin lausunto, josta ilmenee arvio sairauden vaikutuksista perhetilanteeseen. Kotiselvitykseen tulevat myös tiedot hakijoiden suhteista omaisiinsa ja heidän suhtautumisensa kansainväliseen adoptioon. Lisäksi käsitellään hakijoiden motiivit adoptoida, kasvatuskyvyt ja heidän lasta koskevat toivomuksensa. Kotiselvitys on perustana adoptiolupaa myönnettäessä. (Salmela 2009.)

Adoptioluvan myöntää Suomessa adoptiolautakunta. Lautakuntaan asti meneviä hakemuksia evätään harvoin. Yleensä jo adoptioneuvonnan aikana hakijoille tulee ilmi, jos heidän ei jostain syystä oleteta saavan adoptiolupaa. Tällöin adoptioprosessi saatetaan jättää oma-aloitteisesti kesken. Yleisimmät syyt evätä adoptiolupa lautakunnassa ovat hakijoiden terveydentila tai korkea ikä. Vuonna 2007 adoptiolautakunnassa käsiteltiin yhteensä 404 lupaa, joista 76 oli jatkolupia. Adoptiolupa on voimassa vain 2 vuotta ja adoptioprosessin venyessä, lupaa voi olla tarve pidentää. Vuonna 2007 lupaa ei myönnetty 5 tapauksessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008.)

Lopullinen päätösvalta adoptiossa on luovuttavan maan viranomaisella. Kun adoptiolupa esimerkiksi Suomesta on saatu, voidaan hakemuspaperit lähettää kohdemaan odottamaan lapsiesitystä. Kohdemaahan valitaan yhdessä palveluntarjoajan kanssa ja siihen vaikuttavat niin hakijan tai hakijoiden toiveet kuin kohdemaan asettamat vaatimukset hakijoille. Suomen lain mukaan adoptionhakijan on oltava 25-vuotias (Laki lapseksiottamisesta 153/1985), mutta kohdemaissa on omat ikärajat hakijoille. Tiettyt kohteet luovuttavat lapsia vain lapsettomille pariskunnille. Lapsettomuudesta saatetaan vaatia myös hedelmättömyystodistus. Muita kohdekohtaisia kriteerejä voivat olla esimerkiksi tietty varallisuustaso, ”täydellinen” terveys tai kristillinen vakaumus, mikäli luovuttajana on kristillinen lastenkoti.

Adoptioprosessi maksaa adoption palveluntarjoajien arvioiden mukaan n. 5 500–17 000 euroa. Summa vaihtelee riippuen adoptioprosessin kestosta, kohdemaasta sekä hoito- ja hallintomaksuista. Summassa on mukana lapsen hakumatka, joka on usein suuri menoerä kansainvälisessä adoptiossa (Interpedia ry 2009). Kela myöntää ns. adoptiotukea kertaluontoisena ja verottomana korvauksena adoptiokuluista. Summa vaihtelee 1 900–4 500 euroon riippuen kohdemaasta. Lisäksi Kela myöntää perhe-etuuksia, kuten vanhempainpäiväraha ja lastenhoidontuki, adoptiovanhemmille suurelta osin samalla tavalla kuin biologisille vanhemmille. Adoptiovanhemmat eivät kuitenkaan voi saada äitiysrahaa, mutta he saavat pidemmän vanhempainrahakauden. Huomioitavaa on, että adoptiovanhempi ei ole oikeutettu Kelan tukiin adoptoidessaan itsenäisesti (Kela 2009).

2.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rakenne

Tämän tutkimuksen tavoitteena on antaa ääni kansainvälisen adoption osapuolista tärkeimmälle ja vähiten kuullulle, eli adoptoidulle itselleen. Näitä adoptoitujen nuorten kokemuksia tuodaan esille kulttuurisen identiteetin ja erilaisuuden viitekehyksessä. Vaikka tutkimuksessa keskitytään kansainvälisesti adoptoituihin, se tuottaa tietoa kantaväestön suhtautumisesta erilaisuuteen ylipäätään. Suomessa asuukin yhä enemmän kantaväestöstä poikkeavan näköisiä suomalaisia, joilla on Anna Rastan väitöskirjatutkimuksessa käyttämän termin mukaisesti transnationaalit juuret (Rastas 2007). Tämän tutkimuksen tavoitteena on lisätä tietoisuutta kansainvälisestä adoptiosta ja kansainvälisesti adoptoiduista, joista on Suomessa vähän tutkimustietoa.

Tutkimuskysymykset:

- Miten kansainvälisesti adoptoitu identifioituu suhteessa suomalaisuuteen ja synnyinmaahan?
- Millaisia erilaisuuden kokemuksia kansainvälisesti adoptoiduilla on?
- Mikä merkitys ulkonäöllä on suomalaisiksi hyväksymisessä?

Tutkimus on lähtökohdiltaan kvalitatiivinen eli laadullinen. Laadullisen tutkimuksen aineisto voidaan kerätä erilaisin tavoin, joista yleisimpänä on haastattelujen tekeminen. Koin, että tutkimuskysymyksiin pystytään parhaiten vastaamaan laadullisella tutkimuksella, sillä aihe on vähän tutkittu ja henkilökohtainen. Pidin tärkeänä, että haastateltavat saivat omin sanoin puhua itseään koskevista teemoista ilman tiukkaa ennalta mietittyä kysymyspatteristoa. Laadullinen aineiston keruutapa mahdollisti myös lisäkysymykset ja sanattoman viestinnän huomioinnin.

Tämän tutkimuksen metodologisena lähtökohtana on väljä konstruktivismi. Tällä tarkoitetaan tieteessä sellaista käsitystä asioista, joka korostaa tiedon sosiaalista luonnetta, tiedon rakentamista. Konstruktivismi soveltuu tutkimuksen kannalta oleellisten teoreettisten käsitteiden – identiteetti, kulttuuri, erilaisuus, suomalaisuus – hahmottamiseen. Näitä käsitteitä ei nähdä enää ns. olemuksellisina, synnynnäisinä vaan aktiivisesti rakennettavina ja muutoksessa olevina. Väljän konstruktivismiin mukaisesti nämä käsitteet eivät kuitenkaan synny tyhjästä ja ole vapaasti valittavissa ja vaihdettavissa. Konstruktivistinen lähestymistapa näkyy kollektiivisessa identiteettipuheessa, kun rakennamme eroja ”meidän” ja ”muiden” välille. Erilaisuuden voidaan ajatella syntyvän ihmisten arkipäiväisessä puheessa jopa huomaamatta ja hyväntahtoisesti. Diskursiivisuus eli kielen

merkitys korostuu konstruktoiden tuottamisessa. Tarinoiden ja kielen avulla luomme sekä kollektiivista identiteettiä että erilaisuutta, kun rakennamme niitä suhteessa muihin ”mukaan ottamisen” ja ”poissulkemisen” avulla.

Tutkimuksessa käytetään erilaisuuden käsitettä puhuttaessa adoptionuorista, mikä voi antaa kuvan siitä, että adoptionuoret olisivat jollain (negatiivisella) tavalla erilaisia. Ihanteellista toki olisi, ettei kantaväestöstä poikkeava ulkonäkö automaattisesti tekisi ihmisestä erilaista tai asettaisi häntä alttiiksi rasismikokemuksille. Toisaalta tutkimuskentällä näitä käsitteitä käytetään, mikä osoittaa että tällaiselle tutkimukselle on vielä tarvetta.

Tutkimus jakautuu kuuteen päälukuun. Luvussa 3 käyn läpi tutkimuksen kannalta oleellisia käsitteitä ja teorioita. Haastatteluaineiston analysoin teemoittain luvussa 4 ja luvussa 5 teen tiivistetyn yhteenvedon tutkimuksen tuloksista. Viimeiseksi, luvussa 6, pohdin tutkimuksen antia, tuon esille jatkotutkimusaiheita ja sovellutuksia käytäntöön.

2.3 Tutkimuksen toteutus

Keräsin tutkimuksen aineiston ryhmähaastatteluin ja yksilöhaastatteluin vuonna 2005. Ryhmähaastattelut tein Interpedia ry:n adoptiolasten ja -nuorten kesäleirillä 2005. Ryhmähaastatteluihin osallistuneet nuoret leiriläiset olivat 13–16-vuotiaita. Lisäksi haastattelin kahta jo aikuisikään ehtinyttä adoptoitua leirinohjaajaa. Tein leirillä kolme ryhmähaastattelua, joihin osallistui yhteensä 11 kansainvälisesti adoptoitua nuorta ja nuorta aikuista (ks. ryhmähaastatteluihin osallistujat liitteessä 1). Koin kaksi jälkimmäistä ryhmähaastattelua antoisampina, ehkä vähäisemmän osallistujamäärän vuoksi. Vanhemmat leirinohjaajat olivat kokeneempia keskustelijoita ja heille kokemusten jakaminen ei ollut kovin vaikeaa. Ensimmäisen ryhmän nuorille tuntui melko henkilökohtaisista asioista puhuminen isossa ryhmässä olevan välillä hankalaa. Haastattelun edetessä myös nämä nuoret tulivat puheliaammiksi ja kertoivat itseäni erityisesti kiinnostavia erilaisuuden kokemuksiin.

Ryhmähaastattelujen lisäksi tein kuuden täysi-ikäisen adoptoidun nuoren kanssa syvällisempiä yksilöhaastatteluja, jotka toimivat tämän tutkimuksen pääaineistona. Leirille osallistuminen ja siellä tehdyt ryhmähaastattelut toimivat siten tutkimuskysymyksiä ja ajatuksia jäsentävänä oppimistilanteena. Ryhmähaastattelut voivatkin olla kätevä keino tuoda tutkija tutkittavien maailmaan, ja näin saadaan parempi käsitys siitä mitä yksilöhaastatteluilla voidaan mahdollisesti saavuttaa (Eskola & Suoranta 2000, 95).

Yksilöhaastattelut tein marras- ja joulukuussa 2005. Haasteltavien yhteystiedot sain adoptiojärjestöltä. Iältään yksilöhaastatteluihin osallistuneet olivat 19–27-vuotiaita (ks. yksilöhaastatteluihin osallistujat liitteessä 2). Koska adoptionuorten kokemukset ovat arvatunkin ainutlaatuisia, pidin haastattelua toimivana aineistonkeruumenetelmänä. Ennen kaikkea haastattelutilanne antoi haastateltaville itselleen mahdollisuuden puhua omin sanoin itseään koskevista asioista. Haastattelun käyttäminen on perusteltua myös, koska kyseessä on melko vaikeasti tutkittava aihe, jonka saattoi arvata synnyttävän monitahoisia vastauksia. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35.) Käytän tässä tutkimuksessa pääaineistona kuutta yksilöhaastattelua. Kun viittaaan ryhmähaastattelutilanteisiin, tuon sen erikseen esiin tekstissä.

Yksilöhaastatelluista adoptionuorista neljällä kuudesta on suomenruotsalainen tausta, mikä on otettava huomioon aineistoa analysoitaessa. Kansainvälinen adoptio onkin väestön määrään suhteutettuna suosittu suomenruotsalaisten keskuudessa. Haastatelluista neljästä suomenruotsalaisesta kolme puhuu äidinkielenään ruotsia ja yksi suomea, tosin hänkin on käynyt ruotsinkielistä koulua nuorena. Vain yksi haastateltavista ei puhunut sujuvaa suomea, jolloin haastattelussa käytettiin osaksi myös ruotsia.

Nauhoitin sekä yksilö- että ryhmähaastattelut kokonaisuudessaan, jonka jälkeen litteroin ne. Jätin oman harkintani mukaan pois joitakin täytesanoja ja kohtia, joissa haastateltava oli poikennut aiheesta. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa tarkastelin aineistoa vielä ilman tutkimusteemojen kehystä. Näin vältin sokeuden uusille, vielä nimeämättömille ilmiöille, jotka nousivat aineistosta itsestään esiin. Tämän jälkeen analysoin aineiston teemojen pohjalta käyttäen hyväksi aiemmin rakennettua teemahaastattelurunkoa. Etsin teema-alue kerrallaan niihin sopivia aineistokohtia. Nämä aineiston lukemista jäsentävät teemat löytyivät jo aiemmin nimetyistä tutkimusongelmista sekä teemahaastattelurungoista. Teemat olivat taustatietojen (mm. ikä, synnyinmaa, Suomeen tulo, tiedot biologisista vanhemmista) lisäksi: kulttuurinen identifioituminen, suomalaisuus, erilaisuuden kokemukset ja rasismi.

3 IDENTITEETTI JA ERILAISUUS TUTKIMUSKOHTENA

3.1 Identiteetti on riippuvainen erilaisuudesta

Identiteetin käsite on monitieteellinen ja vaikeasti määriteltävä. Jenkinsin (1996, 7) mukaan identiteetin käsite on varsinkin 1990-luvulla ollut monen tieteenalan keskustelun kohteena; muun muassa sosiologeilla, politiikan tutkijoilla, psykologeilla, maantieteilijöillä ja historioitsijoilla on ollut oma sanansa sanottavana aiheesta. Myös Hall (1999a, 255) korostaa, että identiteetin käsitteen sijainti psyykkisen ja diskursiivisen leikkauspisteessä aiheuttaa ongelmia. Hall (1999a, 245) kuvaa identiteetin käsitteen moninaisuutta ja ristiriitaisuutta ”diskursiivisen räjähdys” käsitteellä.

Psykologian tutkijoiden Sedikidesin ja Brewerin (2001, 1–2) mukaan ihminen määrittelee ja tulkitsee itseään (i.e. identiteetti) kolmella perustavanlaatuisella tavalla: yksilöllisten piirteiden, kahdenvälisten suhteiden ja ryhmään kuulumisen kautta. Nämä tavat tunnetaan käsitteillä yksilöllinen minuus (*individual self*), suhteellinen minuus (*relational self*) ja kollektiivinen minuus (*collective self*). Yksilöllinen minuus perustuu oman itsen erotteluun muista. Suhteellinen minuus taas perustuu henkilökohtaisiin kiintymyssuhteisiin, kuten vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen tai romanttisiin suhteisiin. Kollektiivinen minuus saavutetaan kuulumalla suuriin sosiaalisiin ryhmiin, jotka erottelevat itsestään oleellisia ulkopuolisia ryhmiä. Tästä erottelusta voidaan esimerkkinä käyttää käsiteparia ”me ja muut”. Kollektiivinen minuus perustuu samaan ryhmään kuuluvien ihmisten jakamiin persoonattomiin siteisiin.

Identiteetti-käsite jaetaan usein myös yksilöllisen identiteetin (*individual identity, self identity*) ja kollektiivisen identiteetin (*collective identity*) välillä (esim. Giddens 2001, 29). Kollektiivinen identiteetti pyrkii vastaamaan kysymykseen ”keitä me olemme?”, kun yksilöllinen identiteetti vastaa kysymykseen ”kuka minä olen?” (Kaunismaa 1997). Toisaalta puhutaan myös sosiaalisesta identiteetistä (*social identity*), jolla on kollektiivinen ulottuvuus (esim. Smith 1991, 3). Jenkinsin (1996, 4) mukaan kaikissa identiteeteissä on mukana sosiaalisuus. Hänen mukaansa sosiaalinen identiteetti viittaa tapoihin, joilla yksilöt ja kollektiivit erotellaan sosiaalisissa suhteissa toisista yksilöistä ja kollektiiveista.

Yksilöllistä identiteettiä rakennetaan eron ja erilaisuuden kautta, kun taas kollektiivisen identiteetin pohjana on samanlaisuus (Jenkins 1996, 19–20). Kollektiiviseen identiteettiin samaistuessaan ihminen etsii samanlaisuuksia ryhmän muiden jäsenten kanssa. Eron ja samanlaisuuden käsitteet ovat identiteettikeskustelun kulmakiviä, sillä identiteetin tehtävänä on samanaikaisesti auttaa erottautumaan muista, mutta myös samaistumaan muihin, laajempiin ryhmiin. Vaikka kollektiivisen identiteetin tarkoitus on etsiä samanlaisuutta ryhmän jäsenien kesken, se määrittyy suhteessa erilaisuuteen eli ryhmän ulkopuolelle jäävien kautta. Esimerkiksi suomalaisuutta määriteltäessä määritellään samalla sitä, ketkä eivät kuulu suomalaisuuden ”sisäpuolelle”. Identiteetti ei olekaan vastakohta erilaisuudelle, vaan on riippuvainen siitä (Woodward 1997, 29).

Tieteessä keskustellaan myös identiteetin pysyvyydestä ja ajallisesta muuttumattomuudesta. Hall (1999a, 250–251) lähtee siitä, että identiteetit eivät koskaan ole yhtenäisiä, vaan muodostuvat jopa toisilleen vastakkaisista käytännöistä, positioista ja diskursseista. Identiteetit syntyvät minän muuttamisesta kertomuksiksi, jolloin kertomusten ainakin osittainen fiktiivinen luonne näkyy identiteetin rakentamisessa. Identiteettiä on tarkasteltava Hallin mukaan erityisissä diskursiivisissa käytännöissä. Identiteettiä luodaan jatkuvasti, läpi koko elämän. Hall puhuu *hybrideistä* identiteeteistä, jotka olisivat hänen mukaansa ominaisia nimenomaan useamman kulttuurin ihmisille. Tällaisiin hybridisiin kulttuureihin kuuluvat ihmiset ovat useiden toisiinsa kytkeytyvien historioiden ja kulttuurien tuotteita eivätkä tule koskaan olemaan yhtenäisiä sanan vanhassa merkityksessä (Hall 1999b, 71).

Kaikkia kansallisia identiteettejä on rakennettu historiassa poissulkemisen eli erilaisuuden avulla. Suomen historia on oiva esimerkki kansallisen identiteetin rakentamisesta. Harle ja Moisio (2000) puhuvat ”kansallisesta identiteettiprojektista”, joka lyhykäisyydessään tarkoittaa (aktiivista) suomalaisuuden paikan määrittelemistä maailmassa. Tarkoituksena on ollut aikojen saatossa löytää Suomelle ja suomalaisuudelle oikea viiteryhmä muiden kansakuntien joukossa. Suomalainen kansallinen identiteetti kiteytyy seuraavaan tunnettuun Arwidssonin lauseeseen: ”*ruotsalaisia emme ole, venäläisiksi emme halua tulla, olkaamme siis suomalaisia*” (mm. Harle & Moisio 2000, 76).

Suomalaisuuden määrittäminen on tapahtunut pitkälti ruotsalaisuuden ja venäläisyyden poissulkemisen avulla, määrittämällä se joksikin omaksi. Harle ja Moisio muistuttavat, että edellä mainitussa Arwidssonin suuhun laitetussa lauseessa ei olisi kehotusta lopussa, mikäli suomalaisuus olisi ollut itsestään selvää. Suomalaisuutta piti tahtoa. (Harle ja Moisio 2000, 96.) Kansalliset identiteetit eivät siis synny itsestään, vaan niitä rakennetaan aktiivisesti ajassa ja tilassa. Ongelmana voi kuitenkin olla, että tällaiset kielelliset ilmaukset ja

esitykset sulkevat suomalaisuuden ulkopuolelle koko joukon erilaisuutta. Usein kansallisuus ymmärretäänkin sisäsyntyisenä, vaikka kuten edellä on todettu, siihen liittyy monia diskursiivisia eli kieleen liittyviä ja opeteltuja elementtejä. Kansakunnan sisälle ei välttämättä pääse ilman tiettyjä kulttuurisia tai jopa ulkonäöllisiä edellytyksiä.

3.2 Kulttuuri ja etnisyys identiteetin lähteinä

On muistettava, että ihmisellä on useita identiteettejä. Kollektiivisen identiteetin merkitsijöitä voivat olla mm. sukupuoli, uskonto tai kulttuurinen identiteetti (Smith 1991, 4–8). Kansallisuuteen samaistuminen on edelleen perimmäinen kulttuurisen identiteetin rakennusaine ainakin länsimaissa (esim. Smith 1991). Kulttuurisen identiteetin keskiössä voivat kansallisen kulttuurin sijaan olla kuitenkin myös esimerkiksi uskonto (Tiilikainen & Martikainen 2007, 404–405), ”rotu” tai etnisyys. Vaikka lisääntynyt maahanmuutto on hälventänyt rajoja ja synnyttänyt diasporia, se on samalla aiheuttanut uudenlaisen tarpeen määritellä uudelleen kansallisia ja paikallisia identiteettejä. Kulttuurin paikallistaminen on tärkeää, muttei välttämätöntä (Hall 2003, 91). Nykypäivänä Internet-yhteydet ovat mahdollistaneet erilaisten kulttuurien yhteen kietoutumisen myös ilman paikan kontekstia. Virtuaalitodellisuudessa esimerkiksi tietyn harrastuksen piirissä olevat voivat pitää yllä yhteistä merkitysjärjestelmää (i.e. kulttuuria) fyysisestä etäisyydestä huolimatta.

Kulttuurin ja identiteetin käsitteet ovat toisiinsa kietoutuneita ja vaikeasti erotettavissa. Myös Rutherford (1990, 26) painottaa, että kulttuuria ja identiteettiä ei voida koskaan täysin erottaa. Kulttuurin käsite on moninainen ja sen merkitykset voidaan ymmärtää monella eri tavalla. Kulttuuri voidaan nähdä ensisijaisesti tietyn kansakunnan tai muun yhteisön elämäntapana. (ks. Alasuutari & Ruuska 1999, 41.) Toisaalta kulttuuri voidaan käsittää laajemmin myös merkitysjärjestelmänä, joka yhdistää tiettyä ryhmää tai kansakuntaa. Kulttuuristen merkitysjärjestelmien avulla on mahdollista saavuttaa yhteisötunnetta ja ryhmäsolidarisuutta eli me-tunnetta tai vastaavasti ylläpitää erilaisuutta muita kulttuureja kohtaan. Tämä yhteinen ”merkityskartta” on juuri se tekijä, joka luo tunteen kuulumisesta tiettyyn yhteisöön.

Kulttuuria tuotetaan Hallin mukaan erilaisissa merkitysjärjestelmissä, joista *kieli* on kenties olennaisin (Hall 2003, 90–91). Yhteisen kielen voidaan ajatella olevan tärkeä rakennusaine yhteisen identiteetin ylläpidossa. Tästä esimerkkinä toimivat vaikkapa Katalonia Espanjassa, Quebec Kanadassa ja Ahvenanmaa Suomessa. Kielen lisäksi Hall mainitsee *uskonnon* sekä *tavan* ja *tradition* merkityksen ”yhteisen” kulttuurin tuottajina. Uskonnon merkitys korostune

Suomea enemmän esimerkiksi Pohjois-Irlannissa, jossa protestantit ja katoliset tuottavat uskonnon kautta sekä yhteenkuuluvuutta että poissulkemista. Tavat ja traditiot näkyvät arjen rituaaleissa, ja ne synnyttävät kulttuuria tietyn yhteisön sisällä. On huomioitava, että tämän päivän maailmassa ei ole olemassa kulttuuria, jossa olisi puhtaasti yksi käytetty kieli, uskonto sekä samat tavat ja traditiot. Tämä tosiasia on synnyttänyt mielenkiintoisen tilanteen maailmassa, jossa monikulttuurisuus on arkipäivää (ks. Liebkind 2000).

Etnisyyden käsite nivoutuu vahvasti kulttuuriseen ja kansalliseen identiteettiin. Etnisyydeksi kutsutaan sellaista tiukkarajaista käsitystä kulttuurisesta identiteetistä, johon liittyy muun muassa historiallisesti vakiintunut asujaimisto ja keskinäisestä avioitumisesta seuraavat vahvat sukulaisuussuhteet. Tällöin kulttuurisen identiteetin nähdään perustuvan yhteisiin verisiteisiin ja ikäikäiseen historiaan. (Hall 2003, 92–93.) Giddensin (2001) mukaan etnisyyttä viittaa kulttuurisiin arvoihin, joiden perusteella tietty yhteisö erottelee itsensä muista. Ero näkyy muun muassa kielessä, historiassa, esi-isissä ja -äideissä sekä uskonnossa ja vaatetuksessa. Etnisyyttä voidaan pitää sosiaalisena ilmiönä, jota tuotetaan ajassa. Etnisyyden käsitteen käyttö ei Giddensin mukaan ole ongelmatonta. Se tuottaa erottelua, sillä vain tietyt ryhmät nähdään etnisiksi ja usein kantaväestöä ei. Etnisyys nähdään virheellisesti usein vain ihonvärinä ja nimenomaan värillisenä ihonvärinä. Näin "valkoinen" väri toimii normina eikä sitä nähdä etnisenä. Tällaista ajattelutapaa voidaan pitää etnosentrisenä (mm. Brottweit 1999, 126).

Liebkind (1994, 23–24) viittaa Aboudin (1988) tutkimukseen, jossa on eroteltu kolme tunnusmerkkiä, joilla samaistutaan tiettyyn etniseen ryhmään. Ensimmäisenä on etninen itsemäärittely, jonka perimmäinen tarkoitus on tunnistaa jokin keskeinen etninen ominaisuus itsessä. Lapsi osaa erottaa oman ryhmän kuvan esitettäessä valkoilhoista ja tummailhoista ihmistä. Toisena tunnusmerkkinä Aboud nimeää ihmisen tietoisuuden siitä, että hän eroaa muista etnisistä ryhmistä. Kolmanneksi ihminen pitää omaa etnisyyttään ajallisesti ja tilallisesti riippumattomana. Liebkind (1994, 24) on kuitenkin Aboudin kanssa eri mieltä siitä, että etniset identiteetit olisivat muuttumattomia. Liebkindin mukaan ne voivat muuttua ihmisen elinaikana, vaikkakin yksilön tiettyyn kansaan samaistuminen on hänen mielestään suhteellisen pysyvää. Tähän yksi syy löytyy Liebkindin mukaan varhaiskasvatuksesta, jossa omaksutaan usein hyvin vahvasti tietty kansallinen kulttuuri.

Kun etnisyyden käsitettä käytetään, on enemmän kuin perusteltua puhua myös kantaväestöstä etnisenä ryhmänä. (ks. Huttunen 2005, 117–119.) Näin kuitenkin usein jätetään tekemättä, jolloin etnisyyden käsitteen käyttö vertautuu melkein ”rotu”-käsitteeseen. Vaikka etnisyyden käsite on eittämättä

tutkimuksen kannalta tärkeä tunnistaa, on kansainvälisesti adoptoitujen kohdalla mielekkäämpää puhua kulttuurisuudesta tai kulttuurisesta identiteetistä. Adoptoiduilla ei välttämättä ole synnyinmaan sukulaisiin mitään yhteyttä tai edes historiallista tietoisuutta synnyinmaastaan (ks. Hall 2003, 92–93), jolloin kulttuurisen identiteetin käsitteen käyttö tuntuu perustellummalta. Kansainvälinen adoptiotutkimus tosin käyttää monta kertaa (ja usein määrittelemättä) etnisyyttä ja etnisen identiteetin käsitettä (mm. Lee Shiao & Tuan 2008; Jacobson 2006; Soon Huh & Reid 2000). Niin identiteetin, kulttuurin kuin etnisyyden käsitteissä onkin tapahtunut ns. paradigmanmuutos, jolloin käsitteet nähdään yhä väljempinä, liukuvampina ja jatkuvasti muutoksessa olevina.

Adoptiotutkija Grotevant (1999, 108–113) on yhdessä kollegoidensa kanssa erottellut seitsemän tekijää, joilla on merkitystä adoptoidun identiteetin kehittymiseen. Hän mainitsee identiteetin *valinnan* mahdollisuuden, jolla hän erottelee muut identiteetit niistä, joita ei periaatteessa voida itse valita (mm. sukupuoli). Lisäksi adoptoidun identiteetin kehittymiseen vaikuttaa *adoption näkyvyys perheen sisällä* ja toisaalta *yhteisön jäsenien välillä*. Tällä näkyvyydellä hän tarkoittaa nimenomaan ulkonäöllistä erottautumista. Myös *avoimuus* lapsen adoptiovanhempien ja biologisten vanhempien välillä on tärkeää, jotta lapsi tuntisi identiteettinsä yhtenäiseksi. Lisäksi *mahdollisuus päästä mukaan yhteisön identiteettiin* on tärkeää. Toisilla yhteisön jäsenillä on suuri merkitys siinä, tunteeko adoptoitu itsensä tervetulleeksi. Grotevant mainitsee myös mahdollisen *stigman* ja *mahdolliset traumat* ennen adoptiota. Stigmalla hän tarkoittaa esimerkiksi yhteisössä vallalla olevaa syrjintää, joka voi kohdistua kantaväestöstä poikkeavan näköisiin jäseniin.

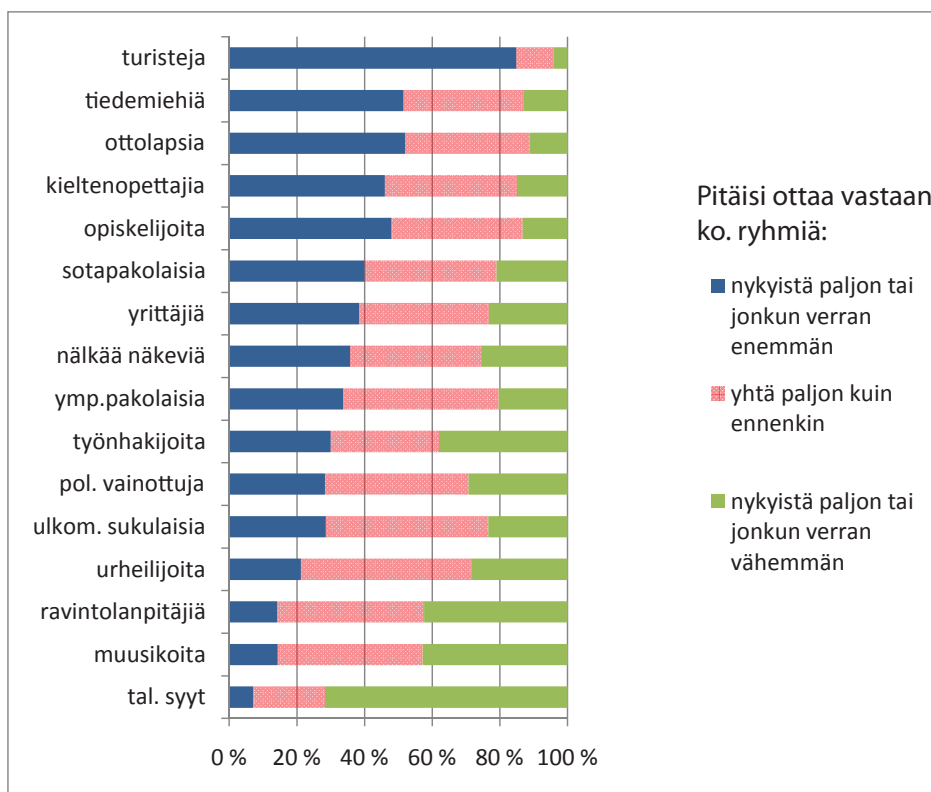
Kulttuurikeskustelun ongelmana on, että Suomi nähdään vahvasti yhtenäiskulttuurisena, jolloin kaikki täällä asuvat tai edes kaikki Suomen kansalaisuuden omaavat eivät pääse osaksi kansallista identiteettiä. (Alasuutari & Ruuska 1999, 103–107.) Suomessa ns. yhtenäiskulttuurin ulkopuolelle saattavat jäädä eri kieli- tai kulttuuriset ryhmät, kuten saamelaiset ja maahanmuuttajat. Kansainvälisesti adoptoidut lapset jakavat kyllä suomalaisen ”yhtenäiskulttuurin”, mutta ulkonäkönsä vuoksi heidät saatetaan helposti niputtaa suomalaisuuden ulkopuolelle. Kansallista identiteettiä voi olla vaikea saavuttaa, jos erilaisuus painottuu samanlaisuuden kustannuksella.

3.3. Etninen hierarkia ja rodullistaminen

Magdalena Jaakkolan johdolla on tutkittu suomalaisten suhtautumista maahanmuuttajiin vuosien 1987–2007 välillä. Tänä aikana on julkinen keskustelu Suomessa siirtynyt pakolaispolitiikasta maahanmuuttopolitiikkaan, kun suuret ikäluokat ovat jäämässä eläkkeelle ja Suomi tarvitsee työperäistä maahanmuuttoa. Myönteisyys maahanmuuttoa kohtaan on lisääntynyt verrattuna lamavuoteen 1993, jolloin Suomessa maahanmuuttajien ja pakolaisten määrä oli moninkertaistunut, ja työttömyys sekä sosiaaliset ongelmat kasvanee. Toisaalta nyt, vuonna 2009, ollaan pitkälti samanlaisessa tilanteessa, joten asenteet maahanmuuttoa kohtaan ovat saattaneet kiristyä viimeisen aineiston keruun (2007) jälkeen. Vuonna 1993 laman aikana jopa adoptiolapsiin suhtauduttiin varauksellisemmin kuin sitä ennen ja sen jälkeen. (mm. Jaakkola 1995; 1999; 2005; 2009.)

Vuonna 2007 kerätty kyselyaineisto kertoo, että suomalaiset suhtautuvat suopeammin työperäiseen maahanmuuttoon kuin koskaan aiemmin. Suhtautuminen ulkomaalaisten maahanmuuttoon vaihtelee niin alueellisesti kuin sukupuolen, koulutuksen ja poliittisen kannan mukaan. Suuremmissa kaupungeissa suhtaudutaan ulkomaalaisiin työnhakijoihin ja pakolaisiin maaseutua myönteisemmin. Samoin naisten asenteet ovat miehiä myönteisempiä. Puoluetustoista olivat Vasemmistoliiton ja Vihreiden kannattajien asenteet myönteisimpiä pakolaisia kohtaan, kun taas ulkomaalaisiin työnhakijoihin suhtautuivat myönteisimmin Vihreät ja Kokoomuslaiset. Korkeampi koulutus lisäsi myönteisyyttä sekä työperäistä maahanmuuttoa että pakolaisuutta kohtaan. (Jaakkola 2009.)

Vuoden 2005 raportissa Jaakkola erittelee suomalaisten suhtautumista eri syistä maahan tuleviin vuonna 2003 kerätyn aineiston perusteella (ks. kuvio 2.). Vuoden 2007 aineiston keruussa tätä ei tutkittu. Varsinkin turistit ja korkeasti koulutetut maahanmuuttajat ovat haluttuja Suomeen tulijoita. Vähiten haluttuja ovat taloudellisista syistä Suomeen saapuvat maahanmuuttajat. Ulkomaisesta työvoimasta halutuimpia ovat muun muassa asiantuntijat, tiedemiehet, opiskelijat, kieltenopettajat ja yrittäjät. Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavaa on, että ottolapset ovat melkein kärjessä, kun puhutaan erilaisista maahantulosyistä. Yli puolet suomalaisista ajattelee, että Suomen tulisi ottaa vastaan adoptiolapsia nykyistä paljon tai jonkin verran enemmän. Vain noin joka kymmenes kokee, että ottolapsia tulisi ottaa Suomeen nykyistä paljon tai jonkin verran vähemmän. Toki suhtautuminen kansainväliseen adoptioon voi olla kielteinen myös muista syistä kuin yleiseen maahanmuuttoon liittyvien asenteiden vuoksi.

Kuvio 2. Suomalaisten suhtautuminen (%) eri maahantulijaryhmiin vuonna 2003 (Jaakkola 2005).

Maahanmuuttosyiden lisäksi myös maahanmuuttajan syntyperä vaikuttaa siihen, kuinka ko. ryhmään suhtaudutaan. Tästä käytetään nimitystä *etninen hierarkia*. Etnisen hierarkian mukaisesti eri kansallisuusryhmät asettuvat mielekkyyssjärjestykseen ihmisten mielissä. Jaakkolan (2005) tutkimuksen mukaan etninen hierarkia on pysynyt pääpiirteissään samanlaisena vuosina 1987, 1993, 1998 ja 2003. Maahanmuuttajien kansallisuusryhmistä suosituimpia ovat englantilaiset, norjalaiset, ruotsalaiset, tanskalaiset ja inkerinsuomalaiset. Etnisen hierarkian loppupäässä ovat muun muassa somalit, arabit, kurdit ja venäläiset. Vuonna 2007 kerättyyn aineistoon oli otettu mukaan viisi etnistä ryhmää: virolaiset, venäläiset, puolalaiset ja toisaalta kulttuurisesti ja ulkonäöllisesti suomalaisista erottuvat kiinalaiset ja somalialaiset.

Etnisen hierarkian kärkipaikkoja pitävät pohjoiset naapurimme ja muut länsimaat, joiden kulttuuria voidaan pitää suomalaisen kaltaisena (mm. virolaiset). Näiden kansallisuuksien ihmiset eivät poikkea myöskään ulkonäöltä suomalaisesta kantaväestöstä. Toisaalta hierarkian häntäpään kansallisuudet ovat useimmiten

uskonnollisesti ja kulttuurisesti suomalaisesta kantaväestöstä eniten poikkeavia (mm. somalialaiset). Nämä kansallisuudet poikkeavat myös selvästi ulkonäöllisesti suomalaisesta kantaväestöstä. Poikkeuksena ovat venäläiset, joiden voidaan ajatella olevan epäsuosittuja lähinnä kulttuurihistoriallisista syistä.

Kiinnostavaa kyllä, kansainvälisessä adoptiossa Venäjä on ollut suosituin adoption lähtömaa. Tätä ristiriitaa selittänee se, että moni adoptiovanhempi haluaa mahdollisimman ”samannäköisen” lapsen itselleen, kenties välttääkseen utelua ja rasismia. Lisäksi Venäjän suosioon adoptiomaana vaikuttanee sen läheisyys ja tietoisuus orpolasten oloista siellä. Suomen mediassa Venäjän katulapset ovat saaneet paljon huomiota. Muut suosituimmista adoptiomaista saapuvat lapset eroavat suomalaisesta kantaväestöstä näkyvästi. Moni adoptiovanhempi saattaa kuitenkin myös tietoisesti valita ”näkyvän adoption”, jotta adoptio on muiden ihmisten silmissä selvä asia.

Etnisen hierarkian mukaisesti kansallisuuden visuaaliset elementit ovat olennaisen merkittäviä asenteissa. Dan-Olof Rooth (2002) on tutkinut Ruotsiin saapuneiden adoptoitujen sijoittumista työelämään. Hänen tutkimuksensa mukaan ihonvärillä on vaikutusta työllistymiseen Ruotsissa. Adoptoituja tutkimalla vältetään muihin maahanmuuttajiin liitetyt kulttuurierot ruotsalaisiin verrattuna. Roothin tutkimuksen mukaan ne adoptoidut, joilla on ruotsalaisesta kantaväestöstä poikkeava ulkonäkö, sijoittuvat työmarkkinoilla huonommin kuin ne adoptoidut, joiden ulkonäkö ei poikkea ruotsalaisesta kantaväestöstä. Roothin mukaan voidaankin puhua etnisestä syrjinnästä työmarkkinoilla, mikä näkyy nimenomaan erinäköisten ihmisten huonompana asemana työelämässä. Eroja syntyperäisten ruotsalaisten ja Pohjois-Euroopasta adoptoitujen välillä ei löytynyt.

Giddens (2001, 252) jakaa rasismin ”vanhaan” ja ”uuteen” rasismiin. Vanha tapa perustuu biologiseen rasismiin, jossa erottelua tapahtuu fyysisten piirteiden vuoksi. Tällaista vanhaa rasismia edusti esimerkiksi apartheid-politiikka Etelä-Afrikassa. Uutta rasismia kutsutaan usein kulttuuriseksi rasismiksi, sillä sitä käytetään erottelemaan tiettyjä ryhmiä kulttuuristen eroavaisuuksien vuoksi. Tämän näkemyksen mukaan eri kulttuureja laitetaan hierarkkiseen järjestykseen valtakulttuurin arvoista käsin. Uusi rasismi määritellään sekä kulttuurista että nationalismista käsin ja samalla ollaan avoimesti kriittisiä ajatukselle, että ”rotu” olisi biologisesti määriteltävissä. Uusrasismissa sanoudutaan irti ”rotujen” hierarkiasta ja sen sijaan sanotaan ihmisten luonnostaan elävän mieluummin kaltaistensa kanssa (Miles 1994, 95).

Ruotsalaistutkimuksen mukaan näyttää siltä, että ihonväri ja ulkonäkö näyttelevät merkittävää osaa adoptoidun ihmisen elämässä. Voidaan sanoa, että ulko-

näköön liittyvä eriarvoistaminen eli *rodullistaminen* (racialization) näkyy vielä tämän päivän maailmassa. Milesin (1994, 110) mukaan rodullistamisen avulla ihmisiä kategorisoidaan biologisten tuntomerkkien perusteella, ja samalla näihin kategorioihin liitetään myös muita ominaisuuksia (myös mm. Rastas 2004). Valkoihoiset eivät niinkään määrittele itseään ”roduksi”, vaan nimenomaan ei-valkoiset ja erityisesti tummaihoiset rodullistetaan.

Rodullistaminen on yksi muoto *toiseuttamisesta* eli toiseksi tekemisestä (engl. othering) ja vieläpä hyvin voimallinen muoto. Toiseuttaminen tarkoittaa sitä prosessia, jonka kautta jostakin asiasta tai ihmisestä tehdään silmissämme toinen. Esimerkkeinä ”rotuun” liittyvistä toiseuttamisen keinoista ovat muun muassa stereotyyppittely, luonnollistaminen, eksotisoiminen tai erotisoiminen. (Löytty 2005, 91.) Bangladeshista adoptoitu Anu Mylläri kertoo kirjoittamassaan elämänkerrallisessa kirjassa kuinka hänen epäiltiin olevan isänsä Filippiineiltä tilattu vaimo, kun he liikkuvat yhdessä (Mylläri 2006).

Varsinkin adoptoitujen nuorten kohdalla ulkonäölliset ominaisuudet korostuvat, koska miltei kaikki muut suomalaisuudelle asetetut kriteerit, kuten kansalaisuus, suomalainen nimi, kielitaito ja kulttuurin tuntemus, täyttyvät. Ensikontaktissa teemme arvion toisesta ihmisestä pitkälti ulkonäön perusteella, jolloin ruumiin merkitys korostuu. Chris Shilling (1997, 69–73) puhuu ruumiin projekteista (engl. body project), jolla hän viittaa vartalon merkitykseen oman identiteetin rakentamisessa. Tästä ovat esimerkkeinä vartalon tatuoinnit, kehonrakennus ja kauneusleikkaukset. Kantaväestöstä poikkeavaa ulkonäköä voidaan joko korostaa tai peittää. Asiasta adoptoitu nuori nainen sanoi minulle haastattelussa, ettei hän talvipakkasessa halua laittaa kaulahuivia päänsä ympärille, jottei hänen ulkonäkönsä korostuisi enempää ja ettei häntä luultaisi somaliksi.

3.4 Identiteetti on jatkuvaa neuvottelua

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa käytetään usein identiteetin yhteydessä neuvottelu-tematiikkaa (mm. Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004; Honkasalo 2004). Identiteetin määrittely ei ole koskaan yksisuuntaista, vaan oman määrittelyn lisäksi tärkeää on se, mitä muut meistä ajattelevat. Jenkinsin (1996) mukaan sekä yksilöllistä että kollektiivista identiteettiä määritellään niin sisä- kuin ulkopuoleltakin. ”Kulttuurisessa ytimessä” olevilla näyttää olevan suurempi määrittelyvalta (Huttunen 2004, 154). Voidaan puhua identiteetin määrittelyvallasta, joka pitää sisällään neuvottelua hyväksynnän saamisesta.

Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavia ovat mahdolliset neuvottelukeinot suomalaisuuden ”saavuttamiseksi” muiden silmissä.

Jokinen, Huttunen ja Kulmala (2004) ovat ottaneet toimittamansa teoksen keskeiseksi käsitteeksi vastapuheen, jota käsitellään erityisesti teoksen artikkelissa *Leimattu identiteetti ja vastapuhe* (Juhila 2004). Juhilan mukaan kulttuurinen kategorisointi synnyttää niin sanottuja leimattuja identiteettejä, jolloin kategorisoinnin kohteeksi joutunut pyrkii ottamaan niihin etäisyyttä vastapuheen avulla. Juhila määrittelee vastapuheen ”sellaisiksi leimattua identiteettiä kommentoiviksi ja vastustaviksi teoiksi, joiden tarkoituksena on esittää tämän identiteetin erilaisuus suhteessa kulttuurisesti vallitsevaan kategoriaan”. Vastapuhetta on kaikki se toiminta, jolla kyseenalaistetaan vakiintuneita kategorioita. Maahanmuuttajat tai kantäväestöstä poikkeavan näköiset saattavat joutua neuvottelemaan omasta identiteetistään ja niistä ominaisuuksista, joita heihin samaistettuihin kategorioihin liitetään.

Vastapuheen strategioita on Juhilan (2004) mukaan kaksi: tavallisuusretoriikka ja erojen politiikka. Niiden avulla yritetään muuttaa tai kieltää itseen kohdistuvia määritelmiä. Myös hiljaisuus voi olla yksi strategia, joka viestii vastustuksesta. Vastapuhe kohdistuu kulttuurisiin kategorioihin, jolloin se näkyy puheessa hienovaraisena neuvotteluna vaihtoehtoisten identiteettien mahdollisuuksista. Eron politiikan strategia taas perustuu positiivisten erojen merkityksille, jolloin identiteetit nähdään moninaisina ja suhteellisina. Erojen politiikan avulla pyritään nostamaan leimatut kategoriat etuoikeutettujen kategorioiden rinnalle, samantarvoiksi. Tämä tapahtuu muun muassa antamalla puheenvuoro kategorisoiduille ihmisryhmille itselleen, jolloin ne voivat omilla ehdoillaan kuvata itseään. (Juhila 2004.) Näin tehdään myös tässä tutkimuksessa.

Vastapuheen strategioista tavallisuusretoriikka korostaa ihmistä ”ihan tavallisenä”, jolloin pyritetään tekemään ero leimattuun identiteettiin. Kategorisointi ei kuitenkaan raukea tällä tavoin, sillä poikkeustapaukset eivät sitä horjuta. Löytty (2004, 45–52) pohtii artikkelissaan, mitä oikeastaan tarkoitetaan, kun puhutaan tavallisesta suomalaisesta. Hänen mukaansa tavallisuuden korostamisen kertoo ihmisen tarpeesta kuulua joukkoon, sillä tavallisuuden tärkein ominaisuus on erilaisuuden poissaolo. Tavallisuutta käytetään siis myös erontekona muihin, ei-tavallisiin suomalaisiin. Voidaan ajatella, että mitä ”tavallisempi” ihminen on, sitä vähemmän hän herättää negatiivista huomiota. Löytty korostaa edelleen, että tavallisuuden korostaminen ei tapahdu vain suhteessa ei-suomalaisiin, vaan se toimii myös eräänlaisena ”laaduntarkkailumekanismina” suomalaisuuden sisällä. Tämän vuoksi tavallisuusretoriikka on usein loputonta eikä johda pysyviin tuloksiin.

4 ERILAINEN SUOMALAISUUS – ADOPTOITUJEN KOKEMUKSIA

4.1 Adoptoitujen identifioituminen suomalaisuuden ja synnyinmaan välillä

Kun kysyin adoptoiduilta niin ryhmä- kuin yksilöhaastatteluissa, mihin kansalliseen ryhmään he ensisijaisesti katsoivat kuuluvansa, oli vastaus aina: *suomalaiseen*. Vastaukset voidaan kuitenkin erotella kahteen ryhmään: heihin, jotka kokevat itsensä ”täysin suomalaisiksi” ja heihin, jotka korostavat puheessaan myös synnyinmaataan ja uskovat sen näkyvän omassa identiteetissään.

Väli-Amerikassa syntynyt nuori mies kuvaa vahvaa suomalaista identiteettiään:

”Ainut mikä muistuttaa on peilikuva, että aamulla kun menee peilin eteen niin ainii, mä oon tummaihoisen.”

Samoin tekee ryhmähaastattelussa nuori nainen, joka on kyllästynyt kansallisuutensa jatkuvaan kyseenalaistamiseen:

”Kyl sitä joskus aattelee, että pistää sellasen lapun kaulaan, jossa lukee, että olen adoptoitu sieltä ja sieltä ja olen suomalainen.”

Itsensä hyvin suomalaisiksi kokevat adoptionuoret eivät näe eroavansa syntyperäisistä suomalaisista juuri muuten kuin peilikuvansa perusteella. Näiden nuorten puheessa ulkonäkö korostuu erottelevana seikkana eikä luonteessa koeta olevan peruja synnyinmaasta. Jotkut haastateltavat jopa mainitsivat olevansa *”niin suomalaisia kuin olla voi”*. Nämä nuoret kokivat hyvin vahvasti samaistuvansa suomalaisuuteen ja usein vain ulkopuolinen kyseenalaistaminen sai heidät pohtimaan omaa suomalaisuuttaan.

Itsensä hyvin suomalaisiksi kokevilla adoptionuorilla ei ollut aktiivista kiinnostusta synnyinmaataan kohtaan eikä välttämättä edes halua käydä siellä. Aasiasta adoptoitu nuori nainen sanoo karrikoidusti, että *”hyvä jos tietää synnyinmaansa pääkaupungin”*. Edes synnyinmaasta kertovat uutiset tai ohjelmat eivät kiinnosta häntä sen enempää kuin keskivertosuomalaista. Monet haastatellut nuoret mainitsivat, että heidän adoptiovanhempansa ovat heitä paljon kiinnostuneempia lapsen synnyinmaasta ja muistavat ilmoittaa, kun televisiosta tulee ohjelma heidän synnyinmaastaan. Adoptoidut nuoret pitivätkin tärkeänä

adoptiovanhempien kannustavaa ja avointa suhtautumista lapsen synnyinmaata ja menneisyyttä kohtaan.

Aasiasta adoptoitu nuori mies tarjoaa monimuotoisempaa kuvaa itsestään:

”Mä voisin sanoa, että mun identiteetti on kaksipuolinen, mutta se ei oo niinku sillä lailla, että voi vetää viivan siihen väliin, vaan että ne sulautuu aika paljon toisiinsa.”

Nämä haastateltavat, jotka kokivat synnyinmaansa tärkeäksi elämässään, myös kokivat että heidän persoonassaan on jotain synnyinmaasta. He uskoivat nimenomaan, että myös heidän luonteessaan on jotain perintöä synnyinmaasta, esimerkiksi temperamenttisuus, iloisuus tai tietty spontaanisuus. Myös kiinnostus synnyinmaata kohtaan oli näillä nuorilla suurempaa. Kukaan näistä nuorista ei kuitenkaan tuntenut elävänsä ”kahden kulttuurin välissä”, sillä synnyinmaasta ei ollut riittävästi kokemusta. Etelä-Amerikasta adoptoitua nuorta miestä kuitenkin harmittaa, ettei hän voi samaistua synnyinmaahansa enempää, koska ei osaa maan kieltä. Adoptionuorilla ei siis välttämättä ole muuta vaihtoehtoa kuin samaistua suomalaisuuteen, vaikkakin monilla synnyinmaa näyttelee erityistä roolia heidän elämässään.

Norjalainen adoptiotutkija Ånund Brottweit (1999, 128–133) on löytänyt kolme erilaista *etnisen* identiteetin mahdollisuutta tutkiessaan Koreasta ja Kolumbiasta adoptoitujen nuorten aikuisten identiteettiä Norjassa. Hän nimittää näitä ryhmiä käsitteillä ”norjalainen”, ”kaksois-etnisyys” ja ”kosmopoliitti”. ”Norjalaisten” ryhmään kuuluvat nuoret voisivat vastata tässä tutkimuksessa niitä nuoria, jotka korostivat puheessaan suomalaisuuttaan ja kokivat eroavansa kantaväestöstä ainoastaan ulkonäkönsä vuoksi. ”Kaksois-etnisyys”-ryhmään kuuluvat nuoret tunsivat samaistuvansa sekä synnyinmaahansa että nykyiseen kotimaahansa Norjaan. Tämän tutkimuksen kuudesta yksilöhaastellusta adoptoidusta yksi voitaisiin ryhmitellä ns. kosmopoliittien ryhmään. Hän jopa haastattelussa puhuu itsestään ”maailmankansalaisena”. Tämä johtune siitä, että hän saapui Suomeen vasta vähän ennen kouluikää ja on asunut ulkomailla pidemmän jakson sen jälkeenkin.

Norjalaisen adoptiotutkija Signe Howelin (1999, 44) mukaan usein erheellisesti oletetaan, että kaikilla adoptoiduilla olisi ”luonnollinen halu etsiä juurensa”. Ainoastaan kaksi kuudesta yksilöhaastattelusta nuoresta aikuisesta on käynyt synnyinmaassaan Suomeen saapumisen jälkeen, toinen heistä jo 10-vuotiaana ja toinen vasta aikuisena. Kahdella muulla oli haastattelujen aikaan suunnitelmissa käydä omassa synnyinmaassaan lähivuosina, kun taas kaksi eivät olleet vielä varmoja halustaan käydä synnyinmaassaan. Useimmilla haastatelluilla adoptoidulla ei ollut mitään tietoa biologisista vanhemmistaan ja tietojen saamista pidettiin

mahdottomana. Vain kahdella yksilöhaastellulla kuudesta jonkinlaiset tiedot biologisista vanhemmista ovat olemassa ja toisessa tapauksessa on jopa käyty epäsäännöllistä kirjeenvaihtoa biologisen äidin ja adoptiovanhempien välillä.

Kuulostaa luonnolliselta, että vasta 6-vuotiaana Suomeen adoptoitu nuori nainen tuntee yhteyttä synnyinmaahansa ja sen kulttuuriin, koska muistot sieltä ovat melko vahvat. Adoptio ei tuntunut hänestä aikoinaan edes positiiviselta asialta. Hän olikin ainoa yksilöhaastateltavista, jolla on muistoja synnyinmaastaan ennen Suomeen tuloa. Muut olivat tulleet Suomeen vauva- tai pikkulapsi-ikäisenä. Suomessa adoptoituja tutkinut Nina Forstén (1992, 9) viittaa useisiin eri tutkimuksiin saapumisiän merkityksestä adoptiolasten sopeutumiseen uudessa kotimaassa. Edellä mainittu, vasta kuusi-vuotiaana adoptoitu, nuori nainen joutui opettelemaan uuden kielen kovin nopeasti Suomeen tultuaan. Lisäksi hän aloitti peruskoulun ensimmäisen luokan vain vähän yli puoli vuotta Suomeen saapumisen jälkeen. Muiden haastateltujen tilanne on ollut kovin toisenlainen.

Keskustellessamme identiteettiin liittyvistä asioista suomenruotsalaisen taustan omaavat haastatellut toivat suomenruotsalaisuutensa esille. Aasiasta adoptoitu nuori mies toi esille koko suomenruotsalaisten identiteetin häilyvyyden. Hänen mukaansa suomenruotsalaisille identiteetti on tärkeä kysymys. Sama mies jatkaa, että hän on mielestään suomenruotsalaisessa kaveripiirissään se ”eniten” suomalainen. Haastatellut suomenruotsalaiset nuoret eivät kyseenalaistaneet suomalaisuuttaan, vaikka tiettyjä eroja suomenruotsalaisten ja suomea puhuvien suomalaisten välillä tunnistettiin. Suomenruotsalaisten ajateltiin olevan rohkeampia ja ulospäin suuntautuneempia kuin muiden suomalaisten. Yhtenä syynä tähän pidettiin molempien kotimaisten kielten taitamista.

Vaikka adoptoidut melko poikkeuksetta samaistuvat vahvasti suomalaisuuteen, joissain tilanteissa suomalaisuuteen halutaan tehdä myös eroa. Tyypilliseen suomalaiseen liitetystä negatiivisista ominaisuuksista halutaan erottaa. Tällaisista ominaisuuksista mainittiin muun muassa masentuneisuus, suvaitsemattomuus ja humalahakuinen juominen. Pari haastateltavaa kuitenkin myöntää suoraan, että he ovat melko tyypillisiä suomalaisia, ujojakin, vaikka eivät pidä sitä kovin mairittelevana ominaisuutena. Parhaiten oma suomalaisuus näkyy haastateltavien mukaan ulkomaanmatkoilla, jolloin tulee ikävä kotiin. Eräs adoptoitu nuori nainen koki itsensä hyvin suomalaiseksi eläessään ulkomailla ja tutustuessaan siellä synnyinmaansa kulttuuriin ja ihmisiin. Joissain tapauksissa adoptoidut pystyvät poimimaan ”parhaat” ominaisuudet suomalaisuudesta ja erottautumaan negatiivisista ominaisuuksista syntyperäänsä vedoten.

4.2 Adoptoitujen kokemuksia erilaisuudesta ja rasismista

Adoptionuoret kohtaavat omien sanojensa mukaan runsaasti kansallisuutensa kyseenalaistamista. Lisäksi he joutuvat usein vastaamaan omaa alkuperäänsä koskeviin kysymyksiin. Useimmat haastateltavat jaksavat ymmärtää ihmisten kiinnostuksen ja sanovat sen olevan useimmiten hyväntahtoista. Kaksi haastateltua nuorta aikuista koki kuitenkin myös hyväntahtoisen kyselyn alkuperästään kiusalliseksi. He kokivat vieraiden ihmisten kiinnostuksen häiritseväksi ja aika ajoin myös röyhkeäksi. Heidän mielestään nimenomaan nämä usein hyvin henkilökohtaiset kysymykset saavat heidät tuntemaan itsensä erilaisiksi ja ei-suomalaisiksi. Tällainen konkreettinen muistutus omasta erilaisuudesta saattaa olla jokapäiväistä. Haastatellut kertoivat, että heille puhutaan usein ensikontaktissa englantia. Toisaalta haastatellut nuoret pitivät englannin puhumista lähinnä ystävällisyytenä tai hyvänä asiakaspalveluna eivätkä kokeneet sitä välttämättä negatiivisena. He saattoivat jopa vastata siihen englanniksi, kun eivät jaksaneet tehdä kielestä numeroa tai halunneet hämmentää myyjää.

Melko moni haastateltava toi esille kiusaamisen varsinkin ala-asteella. Erilainen ulkonäkö tai jopa erilaiset vaatteet saattavat heidän mukaansa aiheuttaa kiusaamista koulussa. Kiusaamisessa aseena käytettiin nimenomaan erilaista ulkonäköä tai jopa argumenttia, että *”eihän sun vanhemmat edes ole sun oikeita vanhempia”*. Tällainen huomauttelu koettiin hyvin raskaana. Erivärinen iho oli helpoin tapa kiusata adoptoituja lapsia ja nuoria.

Eräs aikuinen yksilöhaastateltava toi esille, että nuorempana suomalaisuuteen ja omaan kaveripiiriin samaistuminen oli tärkeää. Myös tutkimusten mukaan tavallisuuden korostaminen on nuorena yleistä (ks. Tolonen 2002). Löytty (2004, 49) muistuttaa, että yksi merkittävimmistä ”tavallisuuden” tuotantolaitoksista on suomalainen peruskoulu.

Useissa erilaisuuden kokemuksissa visuaalinen eli ulkonäöllinen puoli korostuu:

”Meillä oli toi luokkakuva ja sitten koko koulu oli siinä ja kaikki muut oli ihan valkosia paitsi yks ruskea pläntti.”(ryhmähaastattelu)

Ulkonäkö on ensimmäinen asia, johon henkilökohtaisessa kontaktissa kiinnitetään huomiota. Monen adoptoidun mielestä se on ainoa asia, mikä erottaa heidät kantaväestöstä. Kategorisointi voi olla hyvin nopeaa, tiedostamatonta, eikä sitä aina edes lausuta ääneen. Se voi Rastaan (2002) esimerkin tavoin näkyä katseissa, jotka kertovat, että *”olet erilainen”*. Yksi haastateltava sanoo, että jos häntä ei näkyisi, kukaan ei osaisi epäillä hänen olevan millään tavoin kantaväestöstä poikkeava. Samaa kirjoittaa Bangladeshista adoptoitu Anu Mylläri (2006)

omaelämäkerrallisessa kirjassaan. Hänelle vuokra-asunnon hankkiminen oli työn takana. Vuokraisännille soittaessaan asunnot olivat vielä vapaita, mutta kun he tapasivat kasvokkain, asunnot olivatkin yhtäkkiä ”varattuja”. Eräs haastateltava muistuttaa, että ihmiset katselevat toisia ihmisiä suhteessa ympäristöön. Tällä hän haluaa sanoa, että esimerkiksi lentokentällä tiedetään olevan paljon erilaisia ihmisiä eikä sitä siellä pidetä ihmeellisenä. Toisissa ympäristöissä taas erilaisen näköinen ihminen herättää enemmän huomiota.

Erilaisuus ei ole kuitenkaan välttämättä aina negatiivisesti rakennettu poissulkemisen ja marginalisaation kautta, vaan se voi myös olla vaalittu moninaisuuden ja heterogeenisyyden lähde. Tällöin erilaisuuden tunnistaminen nähdään rikastuttavana. (Woodward 1997, 35.) Myös haastatellut adoptoidut toivat esille, että nyt aikuisena erilainen ulkonäkö on usein myös ”valtti” ja siitä saadaan positiivista palautetta ympäristöltä.

Haastatelluilla nuorilla on hyvin erilaisia näkemyksiä siitä, onko Suomessa rasismia ja ovatko he sitä itse kohdanneet. Myös haastateltujen määritelmät rasismista poikkesivat toisistaan. Kahdella nuorella naisella oli miltei identtinen vastaus rasismin määritelmään: rasismia ei ole erilaisuuden tunnistaminen, vaan niiden eriarvoistaminen.

Nuori nainen määrittelee rasismin eriarvoistamisena:

”Se ei mun mielestä ole rasismia, että pitää toista sillai erilaisena, mutta jos tykkää, että toinen on jotenkin huonompi sen takia, kun se on erilainen niin silloin ehkä enemmänkin.”

Liebkind (1994, 39) lainaa klassista rasismin määritelmää Brobergiltä (1989) ja se on edellisen määritelmän kanssa samankaltainen: *”rasismi koostuu sarjasta kuvitelmia, joiden mukaan tietty ihmisryhmä on toista ryhmää moraalisesti, älyllisesti ja kulttuurin suhteen ylivoimainen ja jonka ylivoimaiset ominaisuudet periytyvät sukupolvelta toiselle”*.

Myös kahdella haastatellulla nuorella miehellä rasismin määritelmät olivat hyvin samankaltaiset. He näkivät rasismin ideologian kaltaisena:

”Se on just tää, että se on tietoinen ajatus ja on hyvin perusteellisesti itelleen selvittänyt nää ja nää, että tällasten takia.”

Nämä nuoret miehet eivät laskeneet esimerkiksi huutamista kadulla yksioikaisesti rasismiksi, koska tätä saatettiin tehdä vain ”huvikseen”. Nämä haastateltavat nuoret miehet eivät omien sanojensa mukaisesti olleet juuri rasismia kohdanneet. Heidän mukaansa rasismia on vasta se, kun ihminen on todella ottanut asioista selvää ja tiedostaa, miksi hän ajattelee erinäköisistä ihmisistä tietyllä

tavalla. Tällaisia ”todellisia” rasisteja he eivät kerro juurikaan tavanneensa. Kun vain äärimmäisen pahat asiat määritellään rasismiksi, mahdollistuu omien kokemusten vähättely ja jopa mitätöinti (Rastas 2004, 42).

Rastas (2004, 47–52) puhuu adoptionuoria koskevassa tutkimuksessaan nuorten ymmärtämisen tarpeesta. Hänen tekemiensä haastattelujen perusteella nuoret kokevat, että heidän täytyy ymmärtää rasistisia toimijoita ja heidän tietämättömyyttään. Samanlaisia näkemyksiä tuli esille myös tässä tutkimuksessa. Esimerkiksi Aasiasta adoptoitu nuori mies kertoo haluavansa ymmärtää niitä, jotka käyttävät n-sanaa puhuessaan kantaväestöstä poikkeavan näköisistä. Hänen mukaansa *”tämä ei ole näiden ihmisten vääryys, vaan heille on opetettu, että tummempia ihmisiä kutsutaan tällä nimellä”*. Tämä liiallinen ”ymmärtäminen” saattaa erään haastateltavan mukaan johtaa siihen, että omat oikeudet jäävät huomioimatta. Moni haastateltava sanoo, että vanhemmat ovat pienestä pitäen opastaneet heitä, miten tällaisiin ennakkoluuloihin ja mahdolliseen rasismiin tulisi suhtautua.

Aasiasta adoptoitu nuori nainen tuo esille työkokemuksensa asiakaspalvelussa, jossa hän oli muutaman kuukauden aikana kokenut runsaasti rasismia ja myös syrjintää asiakkailtaan. Ennen tätä ikävää kokemusta hän kertoi kokeneensa itsensä enemmän suomalaiseksi kuin sen jälkeen. Hän ei halua jatkossa toimia asiakaspalvelutyössä kasvokkain asiakkaiden kanssa. Kyseisessä työssä hänen osaamisensa kyseenalaistettiin kantaväestöstä poikkeavan ulkonäön vuoksi. Hän joutui myös päivittäin kohtaamaan kyselyitä alkuperästä ja ”oikeista” vanhemmista. Yksi haastateltava kertoo joutuneensa skinien hyökkäyksen uhriksi, mutta päässeensä pakoon tilanteesta.

Afrikasta adoptoitu nainen tuo esille myös sen, että Helsingissä kulkiessaan hänet nähdään pakolaisena, kun taas pienemmässä kotikaupungissaan ihmiset tietävät hänen olevan adoptoitu. Pienen ja isomman kaupungin erot ovatkin mielenkiintoisia adoptionuoren elämässä. Isommassa kaupungissa on helpompi sulautua massaan ja usein koulusta löytyy myös muita kantaväestöstä poikkeavan näköisiä. Pienemmässä kaupungissa adoptoitu saattaa olla ainoa erinäköinen, mutta toisaalta kaikki tietävät hänen adoptiotaustaan. Jotkut haastateltavista tunsivat olonsa paremmaksi kotikaupungissa, kun taas toiset tunsivat, että suuressa kaupungissa saa kulkea enemmän rauhassa.

Myös ryhmähaastatteluihin osallistuneille adoptoiduille oli kertynyt rasismin kokemuksia. Etelä-Amerikasta adoptoidut sisarukset joutuivat kaupassa asioidessaan aiheettomasti vartijan läpikotaisen tarkastuksen kohteeksi. Kyseisessä tilanteessa vartija käytti sanaa n-sanaa ja muita halventavia kommentteja. Myös Aasiasta adoptoitu tyttö kertoo, että kaupassa myyjät ovat muutaman kerran tulleet lähelle tarkkailemaan, ettei hän varasta kaupasta mitään. Nuoremmat adoptoidut kertoivat

myös enemmän huutelusta, jota varsinkin samanikäiset pojat tuntuivat harrastavan. Magdalena Jaakkolan (1999; 2005) asennetutkimuksen mukaan 15–17-vuotiaat pojat ovat pakolaisvastaisin ikäryhmä Suomessa. Erään ryhmähaastatteluun osallistuneen pojan mukaan vanhemmat ihmiset osaavat nuoria paremmin pitää asiasta sisällään, eivätkä niin helposti sorru kadulla huutelemiseen.

Yksilöhaastatteluissa tuli ilmi, että monessa suomenruotsalaisessa perheessä tehtiin tietoinen valinta adoptiolapsen laittamisesta ruotsinkieliseen kouluun. Haastateltavat nuoret toivat esille, että suomenruotsalaisten oletetaan olevan suvaitsevampia omasta vähemmistötaustastaan johtuen. Heidän mukaansa jo ruotsin puhuminen Suomessa voi saada aikaan negatiivista huomiota. Ruotsin puhumista kannattaa heidän mukaansa joskus vältellä iltaisin esimerkiksi Helsingin keskustassa. Haastateltavat eivät aina tienneet, herättääkö huomiota enemmän heidän erilainen ulkonäkönsä vai ruotsin puhuminen vai kenties nämä molemmat yhdessä.

Lepola (2000, 332–340) tarkastelee suomenruotsalaisten asemaa suomalaisuudessa. Suomenruotsalaisia ei Lepolan mukaan itsestään selvästi lasketa mukaan suomalaisuuden piiriin, mutta heitä ei myöskään voida määritellä sen ulkopuolelle, ei-suomalaisiksi. Lepola viittaa useisiin eduskunnan täysistuntokeskusteluihin, joissa pohditaan suomenruotsalaisten myönteisyyttä maahanmuuttoon. Esille otetaan argumentteja, joiden mukaan suomenruotsalaiset olisivat suvaitsevampia muun muassa runsaampien kansainvälisten yhteyksiensä ja paremman kielitaitonsa vuoksi.

Adoptionuorten kohdalla ei voida niinkään puhua kulttuurisesta rasismista, sillä kaikki haastatellut nuoret tuntevat itsensä ensisijaisesti suomalaisiksi ja samautuvat suomalaiseen kulttuuriin. Adoptionuoriin kohdistuva rasismi olisikin siten fysiologiaan perustuvaa, ns. vanhaa rasismia. (ks. Giddens 2001, 252).

4.3 Neuvottelemalla suomalaiseksi

Adoptoitujen puheet kertoivat, ettei suomalaisuuden saavuttaminen kantaväestöstä poikkeavan näköiselle suomalaiselle ole aina yksinkertaista. Suomalaisuudesta pitää neuvotella arjen kohtaamisissa. Ensikontaktissa kantaväestöstä poikkeavan näköinen ihminen kategorisoidaan helposti ulkomaalaiseksi tai maahanmuuttajaksi, ei-suomalaiseksi. Moni haastateltava kokee ensikontaktissa helpottavana, kun voi sanoa olevansa adoptoitu. Näin päästään pois maahanmuuttajan tai pakolaisen ”leimasta”. He myös sanovat, että monen ihmisen reaktiot heitä kohtaan muuttuvat sen jälkeen, kun he kertovat olevansa adoptoituja. Ihmiset pitävät sitä erään ryhmähaastatteluun osallistuneen tytön mukaan ihan ”eri juttuna”, kun kyseessä onkin adoptoitu ja siten yksi ”meistä”.

Väli-Amerikasta adoptoitu nuori mies kuvaa positiivista suhtautumista adoptioon näin:

”Joo, kyllä sillä, että sanoo olevansa adoptoitu niin sillä saa ihmiset puolelleen. Kun sanoo, että on adoptoitu niin ne on, että jaa okei..”

Monet haastateltavat toivat esille, että he ”*lyövät kortit pöytään*” usein jo ensikontaktissa, kun tapaavat uusia ihmisiä. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi uudessa harrastuksessa tai työpaikalla tuodaan heti alussa avoimesti esille oma adoptiotausta. Haastatellut kokevat, että tämä tapa on heille itselleen helpompi ja sen hoidettuaan he voivat keskittyä itse asiaan. Adoptoitujen onkin totuttava vastaamaan alkuperäänsä koskeviin kysymyksiin, sillä uusia ihmisiä tavattaessa alkuperä ja adoptiotausta tulevat miltei aina puheeksi. Yleisesti voidaan sanoa, että ulkopuolinen kyseenalaistaminen saa adoptoidun itsensä pohtimaan omaa suhdettaan suomalaisuuteen ja toisaalta synnyinmaahansa.

Aasiasta adoptoitu nuori nainen kertoo ryhmähaastattelussa huvittavan esimerkin adoptioon liittyvien ennakkoluulojen oikomisesta:

”Ykskin kysy, että minkä ikäsenä sä oot muuttanu pois kotoa -- ja sit se kysy, että ootko sä kuullu niistä sun adoptiovanhemmista sen jälkeen.”

Vaikka kanssaihmistien tietoisuus adoptiosta on osin puutteellista, suhtaudutaan adoptioon voittopuolisesti positiivisesti. Adoptoidut sanovat, että selittäessään elämäntarinansa ja adoptiotaustansa he tulevat miltei aina hyväksytyksi suomalaisina myös muiden silmissä. Adoptio-sanan positiivinen kaiku ja suomalaisessa kulttuurissa kasvaminen helpottavat adoptoituja suomalaiseksi hyväksymisessä. Adoptoiduilla ovat etuinaan myös aksentiton kielitaito, usein suomalainen nimi, sama uskonto sekä suomalaisen kulttuurin tunteminen. Pari haastateltavaa mainitsee, että myös suomalaisen huumorintajun osaamisesta on hyötyä, kun tuntee esimerkiksi Kummelit.

Ruotsalaiset adoptiotutkijat Irhammar (1999, 180) ja von Greiff (2000, 151) ovat tulleet samaan lopputulokseen siitä, että kielen täydellinen osaaminen on erittäin tärkeää, jotta adoptoitu hyväksytään ruotsalaiseksi. Kielen osaaminen oli toiminut heidän tutkimillaan nuorilla strategiana selvittää hankalista tilanteista, jossa heidän ruotsalaisuutensa oli kyseenalaistettu. Kaikilla kantaväestöstä poikkeavan näköisillä suomalaisilla asia ei varmasti ole näin yksinkertainen. Kaikki haastateltavat niin yksilö- kuin ryhmähaastatteluissa ovatkin sitä mieltä, että muut maahanmuuttajat ja pakolaiset kokevat heitä paljon enemmän rasismia.

Haastateltavilla tuntuu olevan ristiriitaiset tunteet siitä, loukkaako heitä pakolaisiin ja muihin maahanmuuttajiin vertaaminen vai ei. Ryhmähaastatteluun osallistuneen Aasiasta adoptoidun tytön mukaan tämä riippuu tilanteesta.

Välillä hän voi loukkaantua, että häntä luullaan pakolaiseksi, kun taas välillä hän loukkaantuu pakolaisten ja muiden maahanmuuttajien puolesta tällaisesta eriarvoisesta kohtelusta. Hän ihmettelee, että pakolaisia ja maahanmuuttajia haukutaan, mutta adoptoidulle sanotaan, että *”vähäks siistii olla adoptoitu”*.

Haastattelut tukevat Jaakkolan (2005) tutkimusta siitä, että adoptio on suomalaisten keskuudessa yksi suosituimpia maahanmuuttosyitä (ks. kuvio 2). Kaikille ihmisille ei arjen kohtaamisissa omaa adoptiotaustaa selitetä, ja tällöin ennakkoluulojen rikkominen voi olla mahdotonta. Eräs haastateltava muistuttaa myös, että kaikille ei ole mitään merkitystä sillä oletko adoptoitu vai et. Ainoastaan erilainen ulkonäkö riittää joillekin syyksi syrjintään ja rasismiin.

Adoptoidut käyttivät niin haastatteluissa kuin arjessaankin vastapuheen strategioita: erojen politiikkaa ja tavallisuusretoriikkaa (ks. luku 3.4.) Yksi tämän tutkimuksen tavoitteista on antaa tietyllä, usein ulkopuolelta kategorisoidulle ryhmälle itselleen mahdollisuus puhua omasta identiteetistään. Näin adoptionuoret saavat itse tilaisuuden määritellä suhdettaan suomalaisuuteen ja synnyinmaahansa. Adoptoidut tekevät arjessaan eroja mm. maahanmuuttajiin ja pakolaisiin, joihin suhtaudutaan adoptoituja negatiivisemmin. Varsinkin yksilöhaastatteluissa adoptoidut tekivät (positiivisia) eroja myös muihin suomalaisiin. Yksi tämän tutkimuksen keskeisistä tuloksista onkin, että jokaisen adoptoidun tarina on erilainen ja siksi ulkopuolinen kategorisointi tai tutkimustulosten niputtaminen on vaikeaa eikä edes tavoitteellista.

Myös tavallisuusretoriikan käyttö näkyy adoptoitujen elämässä. Varsinkin ryhmähaastatteluihin osallistuneet nuoremmat adoptoidut sanoivat, että olisi helpompaa olla ”tavallinen”. Varsinkin nuoret pitivät tavallisuutta helpottavana ominaisuutena, kun taas aikuisena ”erilaisuus” voikin olla valtti. Jokainen adoptionuori tunnisti elämässään ainakin joitakin erilaisuuden kokemuksia.

Myös haastattelutilanteessa tavallisuutta saatettiin korostaa. Tämä on varsin ymmärrettävää jo siitäkin syystä, että koko tutkimus tavallaan pohjaa siihen, että haastatellut nuoret ovat jotenkin ”erilaisia”. Aasiasta adoptoitu nuori mies käyttikin haastattelussa tilannetta hyväkseen ja sanoi, ettei tunne itseään niinkään erilaiseksi, pikemminkin erikoiseksi. Oma erilaisuus nähtiin useimmiten ulkonäköön liittyväksi ja siksi samaistuminen suomalaiseen kulttuuriin ei haastateltavien mukaan eronnut juurikaan syntyperäisten ikätoverien vastaavasta.

4.4 ”Värisokeus” adoptiokeskustelun erityispiirteenä

Miltei kaikissa ryhmä- ja yksilöhaastatteluissa adoptoidut toivat esille ”värisokeuden” käsitteen. Tällä käsitteellä haastateltavat kutsuivat ilmiötä, jonka mukaan heidän läheisensä eivät enää näe adoptoidun ”väriä”. Mielenkiintoista on, että tämä asia nähtiin niin yleiseksi ja adoptoidut ovat kohdanneet tällaista värisokeutta vastakohtana erotteleville katseille. Värisokeus on aiheuttanut koomisiakin tilanteita, joissa esimerkiksi ystäväpiiri ei enää ”muista” adoptoidun erilaista ulkonäköä. Väli-Amerikasta adoptoitu nuori mies kertoo värisokeudesta esimerkin. Hän oli kotikaupungissaan kävelemässä kavereidensa kanssa, kun ohiajavasta autosta huudeltiin hänelle solvaavia, ulkonäköön liittyviä kommentteja. Hänen ystävänsä oli jäänyt ihmettelemään, että kenelle autosta oikein huudettiin, sillä ystävä ei ollut osannut yhdistää solvaamista kavereiinsa.

Aasiasta adoptoitu nuori nainen kertoo ryhmähaastattelussa värisokeudesta perheen sisällä:

”Meidän äiskä sano, että kun ite tulee tavallaan värisokeeks siin -- kun ihmiset kattoo ja kattoo niin rupee ittestään kattoo, että onko mulla likaset vaatteet, että ei edes tajua, että nehän kattoo tota lasta.”

Kysyessäni adoptoiduilta sellaisista tilanteista, joissa he tuntevat itsensä täysin hyväksytyiksi esille tulivat perheen, ystävien ja muiden läheisten kanssa vietetyt hetket. Näissä tilanteissa erilaisuudesta ei keskustella ja kuten esimerkit antavat ymmärtää, erilaisuutta ei edes muisteta. Eräs haastateltava sanoo, että on helpottavaa kun on olemassa myös sellaista seuraa, jossa ei tarvitse selitellä alkuperäänsä eikä se enää edes kiinnosta ketään. Sama haastateltava jatkaa, että tiettyssä mielentilassa hän on vältellyt sellaisia uusia tilanteita, joissa tietää herättävänsä huomiota.

Eileen O’Brien (2000) esittää erilaisen näkemyksen värisokeudelle. Hänen mukaansa värisokeus voi estää tunnistamasta rasismia. Hänen mukaansa on kolme värisokeuden ulottuvuutta: sokeus institutionaalista rasismia kohtaan, sokeus toisten ihmisten värille sekä sokeus oman itsen valkoisuudelle.

5 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO

5.1 Miten kansainvälisesti adoptoitu identifioituu suhteessa suomalaisuuteen ja synnyinmaahan?

Kaikki haastatellut adoptionuoret kokivat itsensä ensisijaisesti suomalaisiksi. Haastattelujen perusteella vastaajat voidaan kuitenkin jakaa karkeasti kahteen ryhmään: niihin, jotka kokevat itsensä ”täysin suomalaisiksi” ja niihin, jotka näkivät identiteetissään myös synnyinmaansa. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat eivät koe eroavansa tyypillisistä syntyperäisistä suomalaisista juuri muuten kuin ulkonäkönsä perusteella. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat korostivat puheessaan synnyinmaataan ja uskovat sen näkyvän heidän luonteenpiirteissään, esimerkiksi iloisuutena tai spontaanisuutena. Näillä nuorilla myös kiinnostus omaa synnyinmaata kohtaan on suurempaa. Identifioituminen suomalaisuuden ja synnyinmaan välillä vaihtelee eri elämäntilanteiden ja iän mukana. Varsinkin nuoruudessa oman identiteetin ja alkuperän pohtiminen on adoptionuorilla yleistä, kun haluttaisiin olla mahdollisimman tavallisia.

Kiinnostus synnyinmaata kohtaan vaihteli miltei olemattomasta aktiivisempaan tiedon kartuttamiseen ja synnyinmaan uutisten seuraamiseen. Tähän liittyyne ainakin Suomeen saapumisen ikä. Kuulostaa luonnolliselta, että Suomeen vasta 6-vuotiaana adoptoitu nainen kokee synnyinmaan läheisemmäksi kuin adoptoitu, joka on saapunut Suomeen jo vauva-ikäisenä. Muistot synnyinmaasta vaikuttavat siten tällä hetkellä koettuun synnyinmaan merkitykseen, vaikka vaikutus voi toki olla myös päinvastainen. Vain kaksi kuudesta yksilöhaastattelusta adoptoidusta oli tehnyt ns. juurimatkan eli palannut synnyinseudulleen myöhemmin. Kaikilla haastatelluilla ei ole aktiivista halua mennä käymään synnyinmaassaan. Myös adoptoitujen tiedot biologisista vanhemmistaan vaihtelevat eikä kaikilla ole realistisia mahdollisuuksia eikä välttämättä edes halua biologisten vanhempien henkilöllisyyden selvittämiseen.

5.2 Millaisia erilaisuuden kokemuksia kansainvälisesti adoptoiduilla on?

Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että ulkopuolinen kategorisointi heikentää osaltaan adoptionuorten samaistumista suomalaisuuteen. Adoptoidut tuovat esille, että heiltä kysellään runsaasti alkuperästä ja ”oikeista” vanhemmista ja tämä saa osan haastateltavista tuntemaan itsensä erilaiseksi. Adoptionuorten arjessa erilaisuuden kokeminen näyttäytyy niin puheissa, katseissa kuin joissain tapauksissa myös tekoina. Kiusaaminen ala-asteella ja tuntemattomien ihmisten huutelu olivat yleisimpiä haastatteluihin esille tulleita kokemuksia. Adoptio-
nuorten kokemukset ja näkemykset rasismista ja sen yleisyydestä Suomessa vaihtelevat paljon. Haastateltujen joukossa on myös adoptoituja, jotka eivät ole omien sanojensa (ja määritelmiensä) mukaan rasismia juuri kohdanneet.

Näyttää siltä, että vaikka erilaisuuden ja rasismin kokemuksia adoptoiduille on karttunut, adoptiotausta ”antaa paljon anteeksi”. Suomalaisten positiivinen suhtautuminen adoptioon helpottaa adoptoituja arjen kohtaamisissa silloin, kun asia niissä tulee esille. Adoptoidut uskovat, että muut maahanmuuttajat ja pakolaiset kokevat heitä paljon enemmän rasismia ja syrjintää. Adoptoiduilla on ”suojanaan” myös muun muassa kantaväestön kanssa yhteinen aksentiton kielitaito ja kulttuuritietämys.

5.3 Mikä merkitys ulkonäöllä on suomalaiseksi hyväksymisessä?

Adoptionuorten erilaisuuden kokemusten perusteella voidaan sanoa, että ulkonäöllä on melko merkittävä rooli suomalaiseksi hyväksymisessä. Valtion kansalaisuus ei aina riitä ulkopuolisten silmissä kansallisuuteen hyväksymiseen, se kun ei näy ulospäin. Visuaalisen merkitys korostuu kohtaamisissa, joissa ei vaihdeta sanoja. Vaikka ulkopuolinen kategorisointi ei olisikaan tahallista, se näkyy arjessa. Näemme ympärillämme ”rotuja” ja tämä ”rotujen” näkeminen saa ihmiset mielissään kategorisoimaan ihmisiä eri kansallisuuksiin. Adoptionuori saa suomalaisuuden leiman usein vasta kertoessaan taustastaan. Suomalaisuudesta pitää neuvotella, vaikkakin usein lyhyt selostus omasta elämästä riittää.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Tutkimustulosten pohdinta

Tämä tutkimus on askel eteenpäin siinä adoptiokeskustelussa, jossa usein painottuu adoption hakijan näkökulma tai adoptioprosessin helpottaminen. Tutkimuksissa taas on keskitytty usein adoptoitujen sopeutumiseen uuteen kotimaahansa. Tässä tutkimuksessa puhutaan enemmänkin kantaväestön ”sopeutumisesta” ja suhtautumisesta erilaisuuteen ja sen merkityksestä adoptoitujen elämään. Tutkimus osoittaa, että jokaisen adoptionuoren tarina on ainutlaatuinen. Kansainvälisesti adoptoitujen kokemuksien kirjo on hedelmällinen, se voi omalta osaltaan estää adoptionuorten niputtamisen kasvottomaksi massaksi. Näin on käynyt monelle muulle maahanmuuttajaryhmälle.

Tutkimus osoittaa, että kantaväestöstä poikkeavan näköinen ihminen joutuu Suomessa helposti kategorisoiduksi ei-suomalaiseksi. Yksilöllisiä eroja adoptoitujen elämässä aiheuttavat monet tekijät. Suomalaisuuden ja toisaalta synnyinmaan merkitykseen elämässä voivat vaikuttaa muun muassa saapumisikä Suomeen, tiedot biologisista vanhemmista, kiinnostus synnyinmaata kohtaan tai esimerkiksi suomenruotsalaisuus. Erilaisuuden ja rasismien kokemuksiin taas voivat vaikuttaa omat määritelmät näille käsitteille, asuinkunnan koko tai ulkonäön viittaus mahdolliseen pakolaisuuteen. Ei siis voida tyhjentävästi sanoa kohtaavatko adoptoidut välttämättä rasismia Suomessa - jokainen yksilö antaa oman merkityksen kokemuksilleen. Juuri näiden kokemusten kuuleminen ja ymmärtäminen on tärkeää.

Kansainvälisen adoption mielekkyys ja oikeutus puhuttaa yhä enemmän. Tähän tutkimukseen haastatellut adoptoidut suhtautuivat kansainväliseen adoptioon voittopuolisesti positiivisesti. Kuitenkin myös adoptoidut itse ovat esittäneet maailmalla kritiikkiä koko kansainvälistä adoptiota kohtaan. Yksi heistä on ruotsalainen tutkija Tobias Hübinette, joka on itse adoptoitu Etelä-Koreasta. Hübinette (2004) vertaa kansainvälistä adoptiota kolonialismiin, jossa edelleen näkyvät rikkaan pohjoisen vallankäyttö ja etelän maiden alistaminen. Hänen mukaansa länsimaat kokevat oikeudekseen adoptoida lapsia ulkomailta humanismin ja kehitystyön nimissä. Kun vielä jotkut tutkimustulokset Pohjoismaissa osoittavat, että kansainvälisesti adoptoidut voivat muuta väestöä huonommin ja kohtaavat rasismia, voidaan kysyä onko tämä kansainvälisen adoption hinta.

Tarvetta kansainväliseen adoptioon liittyvään kehittämistyöhön siis on. Pohjoismaissa tähän onkin jo herätty; tutkimusta tehdään ja tukipalveluita kehitetään. Suosittuja ovat muun muassa juurimatkojen järjestäminen ja adoptoitujen tapaamiset. Suomessakin aikuiset adoptoidut ovat järjestäytyneet vuonna 2009 ja perustaneet yhdistykset kokemuksien jakamiseen niin suomen- kuin ruotsinkielisille adoptoiduille. Mitä enemmän kansainvälisesti adoptoidut saavat ääntänsä kuulumaan, sitä parempi tieto meillä on siitä, millaisia haasteita he mahdollisesti kohtaavat.

6.2 Tutkimusprosessin arviointi

Laadullisen tutkimuksen aineistoa voidaan arvioida *yhteiskunnallisen merkittävyyden ja riittävyyden, analyysin kattavuuden, arvioitavuuden ja toistettavuuden* perusteella (Mäkelä 1990). Adoptiotutkimus on ollut Suomessa vähäistä ja adoptoitujen identifioitumiseen ja ryhmään kuulumiseen liittyviä kysymyksiä on tutkittu vain opinnäytetöissä. On tärkeää antaa ääni kansainvälisesti adoptoiduille itselleen: heillä on paras näkemys kansainvälisen adoption haasteista yksilötasolla. Tutkimus antaa panoksensa myös kansainvälistä adoptiota laajempaan keskusteluun, asuuhan Suomessa yhä enemmän maahanmuuttajia ja heidän lapsiaan tai henkilöitä, joiden toinen vanhempi on syntyjään ulkomaa-lainen. Kansainvälisesti adoptoidut antavat esimerkin kantaväestöstä poikkeavan näköisen ihmisen kohtaamasta rasismista ja suomalaiseksi hyväksymisestä Suomessa.

Tutkimuksen aineistona toimi kuusi täysi-ikäisen kansainvälisesti adoptoidun haastattelua ja niitä tukemassa on kolme ryhmähaastattelutilannetta, joihin osallistuneet nuoret olivat kahta lukuun ottamatta alle 18-vuotiaita. Aineiston kattavuutta mitataan *saturaatiopisteellä*. Tämä tarkoittaa, että aineistoa on riittävästi silloin, kun uudet tapaukset eivät tuota enää merkittävästi uutta tietoa. (Eskola & Suoranta 2000, 62–64.) Tässä tutkimuksessa pääasiallisena aineistona toimi vain kuusi haastattelua, jolloin saturaatiopistettä ei voida saavuttaa. Tarkoituksena on kuitenkin ymmärtää juuri näiden kuuden adoptionuoren näkemyksiä eikä yleistää heidän kokemuksiaan kaikkiin adoptoituihin. Aineiston kylläntyminen näkyi kuitenkin muun muassa samankaltaisina kokemuksina adoptionuoren arjesta Suomessa. Myös ryhmähaastatteluissa kaikki nuoret olivat kokeneet samankaltaisia erilaisuuden ja rasmin kokemuksia koulussa ja vapaa-ajallaan.

Analyysin arvioitavuuden parantamiseksi tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt mahdollisimman läpinäkyvään raportointiin. Avoin raportointi ja selostus tutkimuksen kulusta ovat tärkeitä arvioinnin kannalta, jotta lukija pystyy seuraamaan tutkijan päättelyä. Toistettavuuden kriteerin täytyttyä toisen tutkijan

olisi kyettävä tekemään samat tulkinnot aineistosta. (Eskola & Suoranta 2000, 215–216.) On silti muistettava, että viime kädessä jokainen tutkija tekee oman intuitionsa turvin päätelmiä ja tulkintoja aineistosta. Aineiston analyysin arvioitavuuden parantamiseksi olen raportoinnissa käyttänyt joitakin haastattelvien sitaatteja. Tällä olen pyrkinyt analyysin avoimuuden lisäksi tuomaan aitoja esimerkkejä käsillä olevista teemoista.

Ryhmähaastatteluihin olisi ollut enemmän tulijoita, kuin mitä minun oli mahdollista haastatella. Kaikissa haastattelutilanteissa oli rento ja mukava ilmapiiri. Vaikka joissakin ryhmähaastattelutilanteissa nuoret olivat aluksi hiukan hiljaisempia, rohkaistuivat he lopuksi kertomaan näkemyksiään avoimemmin. Aikuisille adoptoiduille puhuminen oli ymmärrettävästi helpompaa, koska he olivat tottuneempia käsitteellistämään kokemuksensa. Toin haastatteluisa esille sen, ettei liian henkilökohtaisiin kysymyksiin tarvitse vastata, jos ei halua. Tällaisia liian henkilökohtaisia aiheita ei kuitenkaan tullut eteen, vaan haastateltavat vaikuttivat hyvin tottuneilta puhumaan esiin tulleista teemoista. Syvempiä tuloksia olisi varmasti saavuttanut useammalla haastattelukerralla. Palkitsevimman palautteen sain 14-vuotiaalta ryhmähaastattelussa olleelta pojalta, joka tuli haastattelun jälkeen sanomaan oppineensa haastattelussa paljon. Haastattelu saattoi siis toimia omia ajatuksia jäsentävänä tilanteena.

Oman roolin pohtiminen tutkimuksen eri vaiheissa on ollut tärkeää, sillä oli jonkin verran vaikeaa irrottautua omista tutkimukseen liittyvistä ennakko-oletuksista. Pyrin irrottautumaan muun muassa siitä, että erilainen ulkonäkö väistämättä johtaa Suomessa rasismien kokemuksiin tai että kaikki adoptoidut haluaisivat ehdottomasti tulla nähdyiksi vain suomalaisina. Muun muassa näiden kysymysten osalta oli tärkeää pyrkiä olemaan erityisesti haastatteluissa mahdollisimman asenteeton ja antaa nuorille itselleen tilaisuus kertoa näkemyksensä asioista.

6.3 Tuleva tutkimustarve

Vaikka suomalainen katukuva on yhä heterogeenisempi, suomalainen ihminen nähdään vielä varsin stereotyyppisesti. Hämmästyks voikin olla suuri, kun kantaväestöstä poikkeavan näköinen nuori puhuu täydellistä suomea ja hänen nimensä on suomalainen. Tästä huomiosta alkaa usein kysely ja utelu: ”mistä olet kotoisin”, ”kumpi vanhemmistasi on ulkomaalainen”, ”mitä adoptio oikeastaan tarkoittaa” ja niin edelleen. Moni tähän tutkimukseen haastateltu adoptoitu peräänkuuluttaa hienovaraisuutta ja kaksivuoroista dialogia alkupeirästä ja taustasta tiedusteltaessa. Joillekin nuorille myös hyvää tarkoittava utelu voi olla rankkaa ja saa olon tuntumaan erilaiselta ja ei-suomalaiselta. Toisaalta totaalinen välinpitämättömyyskään ei ole suositeltavaa.

Haastateltavat toivat useasti esille vähäisen tietoisuuden kansainvälisestä adoptiosta. Usein sanansaattajiksi päätyvät adoptoidut itse. Väli-Amerikasta adoptoitu nuori mies sanookin, että hänestä tuntuu välillä siltä kuin hänen elämäntehävänsä olisi ihmisten ennakkoluulojen rikkominen ja adoptiotietoisuuden lisääminen. Tästä hän ei suinkaan aina ollut mielissään.

Vaikka kansainvälisesti adoptoituja on yhä enemmän, on aihe vasta vähän tutkittu Suomessa. Mediassakin eniten palstatilaa saavat adoptionhakijat ja adoptioprosessin pitkä kesto. Vain harva tutkija on erikoistunut kansainväliseen adoptioon Suomessa, vaikka opinnäytetöissä aihe onkin melko suosittu. Ulkomailla tutkimusta tehdään enemmän; Etelä-Koreasta adoptoidut lienevät eniten tutkittu adoptoitujen ryhmä maailmassa. Kansainvälinen adoptiotutkimus ei kuitenkaan ole suoraan hyödynnettävissä Suomen tilanteeseen johtuen muun muassa adoptioprosessien ja kulttuurien eroavuuksista. Tutkimustietoa tarvitaan palveluiden kehittämiseen ja päätöksenteon tueksi. Pohjoismaissa on panostettu yhä enemmän adoption jälkipalveluihin, kun on tunnistettu kansainväliseen adoptioon liittyviä haasteita ja adoptoitujen tarpeita.

Lisää tutkimustietoa tarvittaisiin niin adoptoitujen kuin adoptioerheidenkin elämästä. Tätä tutkimusta varten haastateltiin vain kuutta nuorta, joten laajemman ryhmän näkökulmia kaivattaisiin. On hyvin mahdollista, että tähän tutkimukseen haastatellut adoptoidut edustavat ns. hyvin menestynyttä adoptoitujen ryhmää. Tutkimukset varsinkin Ruotsissa kuitenkin kertovat, että pieni osa adoptoiduista voi varsin huonosti. Myös palvelunantajien (Pelastakaa Lapset ry, Interpedia ry, Helsingin kaupungin sosiaalivirasto) näkemyksiä ja tarpeita olisi hyvä tutkia, jotta niitä voitaisiin perustellusti kehittää.

6.4 Tutkimustiedon sovellutus käytäntöön

Tutkimuksen yksi tehtävä tiedon lisäämisen lisäksi on luoda sovellutuksia käytännön elämään. Seuraavaksi tuon esille kansainväliseen adoptioon ja adoptionuorien elämään liittyviä asioita, joita olisi pyrittävä tulevaisuudessa vahvistamaan. Nämä toimenpiteet pohjautuvat niin tämän tutkimuksen tulokseen kuin adoptiotutkimukseen laajemmin. Mukana on myös tähän tutkimukseen haastateltujen adoptoitujen näkemyksiä ja mielipiteitä.

- Kansainvälisen adoption on oltava säänneltyä ja pysyttävä hallittavassa mittakaavassa.
- Adoptiolapsen ainutlaatuinen historia ja tarpeet on otettava huomioon adoptioprosessissa. Adoptio ei ole yksinomaan vanhempien oma prosessi.

- Adoptio- ja kulttuuritietoisuutta tulisi lisätä muun muassa päiväkodeissa ja kouluissa.
- On suhtauduttava sensitiivisesti ihmisten alkuperään. Erilaisuuden jatkuva huomioiminen voi tuntua raskaalta, vaikka se olisikin hyväntahtoista ja positiivista.
- Rasismin ja syrjinnän kokemuksista tulee voida puhua avoimesti eikä niitä saa vähätellä. ”Värisokeudella” voi olla myös ns. varjopuoli, jos se aiheuttaa sokeuden rasismien kokemuksille.
- Adoptiolapsen tulisi saada itse määritellä synnyinmaansa merkitys omassa elämässään, vanhempien avoin suhtautuminen on tässä asiassa tärkeää.
- Ns. juurimatkalta lähtö tulee olla adoptoidun oma valinta, sen voi jättää myös tekemättä.
- Stereotyyppisiä suomalaisuuskäsityksiä tulisi laventaa esittämällä mediassa yhä enemmän kantaväestöstä poikkeavan näköisiä suomalaisia.
- Adoptiovanhempien perhe-etuudet on oltava yhdenvertaiset biologisten vanhempien kanssa.
- Suomalaista adoptiotutkimusta tulisi lisätä ja tukea.

KIRJALLISUUS

- Aboud, Frances. 1988. *Children and Prejudice*. New York: Basil Blackwell.
- Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri. 1999. *Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Broberg, Gunnar. 1989. *Rasism*. Teoksessa Ingvar Svanberg & Harald Runblom (red.) *Det månkulturella Sverige*. Stockholm: Gidlunds.
- Brottweit, Ånund. 1999. *Negotiating Ethnic Identities: Intercountry, transracial adoptees's strategies facing external categorisation*. Teoksessa Anne-Lise Rygvold, Monica Dalen & Barbro Saetersdal (eds.) *Mine – Yours – Ours and Theirs. Adoption, Changing Kinship and Family Patterns*. International Conference at Lysebu, Oslo, Norway. May 6.–8.1999. Oslo: Department of special needs education, University of Oslo.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 2000. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Forstén, Nina. 1992. *Ulkomailta adoptoitujen lasten sosioemotionaalinen sopeutuminen Suomessa – minäkuva ja itsekoettu aggressiivisuus*. Tutkimusraportti. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry.
- Forstén-Lindman, Nina. 1999. *Teenage psychosocial adjustment of child adoptees in Finland*. Teoksessa Anne-Lise Rygvold, Monica Dalen & Barbro Saetersdal (eds.) *Mine – Yours – Ours and Theirs. Adoption, Changing Kinship and Family Patterns*. International Conference at Lysebu, Oslo, Norway. May 6.–8.1999. Oslo: Department of special needs education, University of Oslo.
- Giddens, Anthony. 2001. *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Grotevant, Harold D. 1999. *Adoptive Identity Development: New Kinship Patterns, New Issues*. Teoksessa Anne-Lise Rygvold, Monica Dalen & Barbro Saetersdal (eds.) *Mine – Yours – Ours and Theirs. Adoption, Changing Kinship and Family Patterns*. International Conference at Lysebu, Oslo, Norway. May 6.–8.1999. Oslo: Department of special needs education, University of Oslo.
- Haagin sopimus. 1993. Saatavilla: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=69. Käyty 19.5.2009.
- Hall, Stuart. 1999a. *Kuka tarvitsee identiteetin käsitettä?* Teoksessa Mikko Lehtonen & Juha Herkman (toim. ja suom.) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart. 1999b. *Kulttuurisen identiteetin kysymyksiä*. Teoksessa Mikko Lehtonen & Juha Herkman (toim. ja suom.) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart. 2003. *Kulttuuri, paikka ja identiteetti*. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami. 2000. *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.

- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Honkasalo, Veronika. 2004. Youth Clothed in Culture. Religion in Young Immigrants. Discourse. *The Finnish Journal of Youth Research*, vol. 22:2, pp. 20–33.
- Howell, Signe. 1999. Biologizing and de-biologizing kinship: some paradoxes in Norwegian transnational adoption. Teoksessa Anne-Lise Rygvold, Monica Dalen & Barbro Saetersdal (eds.) *Mine – Yours – Ours and Theirs. Adoption, Changing Kinship and Family Patterns*. International Conference at Lysebu, Oslo, Norway. May 6.–8. 1999. Oslo: Department of special needs education, University of Oslo.
- Huttunen, Laura. 2004. Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Huttunen, Laura. 2005. Etnisyys. Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä. Teoksessa Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.
- Hübinette, Tobias. 2004. Adopted Koreans and the Development of Identity in the ‘Third Space’. *Adoption & Fostering*, vol. 28:1, pp. 16–24.
- Högbacka, Riitta. 2008. The Quest for a Child of One’s Own: Parents, Markets and Transnational Adoption. *Journal of Comparative Family Studies*, Volume XXXIX: 3, Summer 2008, pp. 311–330.
- Interpedia ry. 2009. Interpedia ja adoption kustannukset. Saatavilla: <http://www.interpedia.fi/adoptio/kustannukset.html>. Käyty 26.5.2009.
- Irhammar, Malin. 1999. Meaning of biological and ethnic origin in adoptees born abroad. Teoksessa Anne-Lise Rygvold, Monica Dalen & Barbro Saetersdal (eds.) *Mine – Yours – Ours and Theirs. Adoption, Changing Kinship and Family Patterns*. International Conference at Lysebu, Oslo, Norway. May 6.–8. 1999. Oslo: Department of special needs education, University of Oslo.
- Jaakkola, Magdalena. 1995. Suomalaisten kiristyvät ulkomaalaisasenteet. Työpoliittinen tutkimus 101. Helsinki: Työministeriö.
- Jaakkola, Magdalena. 1999. Maahanmuutto ja etniset asenteet. Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987–1999. Työpoliittinen tutkimus 213. Helsinki: Työministeriö.
- Jaakkola, Magdalena. 2005. Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003. Työministeriö, työpoliittinen tutkimus 286. Helsinki: Työministeriö.
- Jaakkola, Magdalena. 2009. Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987–2007. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Jacobson, Heather T. 2006. Facilitating Privilege: International Adoptive Mothers, Race and Russian Ethnicity. American Sociological Association, Annual Meeting, Montreal.
- Jenkins, Richard. 1996. *Social Identity*. London: Routledge.
- Jokinen, Arja, Huttunen, Laura & Kulmala, Anna 2004. *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.

- Juhila, Kirsi 2004. Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Kaunismaa, Pekka. 1997. Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista. *Sociologia* 3/ 97, pp. 230–240.
- Kela. 2009. Adoptiovanhempien tuet. Saatavilla: <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/050302144548EH?OpenDocument>. Luettu 20.5.2009.
- Laki lapseksiottamisesta 153/1985. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1985/19850153?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20lapseksiottamisesta>. Luettu 19.5.2009.
- Lee Shiao, Jiannbin & Tuan, Mia H. 2008. Korean Adoptees and the Social Context of Ethnic Exploration. *AJS*, vol. 113:4, pp. 1023–1066.
- Lepola, Outi. 2000. Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi: monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Liebkind, Karmela. 1994. Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.) Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, Karmela. 2000. Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus.
- Löytty, Olli. 2004. Erikoisen tavallinen suomalaisuus. Teoksessa Mikko Lehtonen, Olli Löytty & Petri Ruuska. Suomi toisin sanoen. Tampere: Vastapaino.
- Löytty, Olli. 2005. Kuka pelkää mustavalkoista miestä? Toiseuttavan katseen rajat. Teoksessa Olli Löytty (toim.) Rajanylityksiä. Tutkimusreitit toiseuden tuolle puolen. Helsinki: Gaudeamus.
- Miles, Robert. 1994. Rasismi. Tampere: Vastapaino.
- Mylläri, Anu. 2006. Adoptoitu. Helsinki: Otava.
- Mäkelä, Klaus. 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- O'Brien, Eileen. 2000. Are we supposed to be colorblind or not? Competing frames used by whites against racism. *Race & Society*, vol. 3:1, pp. 41–59.
- Parviainen, Heikki. 2003. Kansainvälinen adoptiotoiminta Suomessa vuosina 1970–2000. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja E 15/2003. Helsinki: Väestöliitto.
- Rastas, Anna. 2002. Katseilla merkityt, silminnähdet erilaiset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. *Nuorisotutkimus*, vol. 20:3, pp. 3–17.
- Rastas, Anna. 2004. Miksi rasismin kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Rastas, Anna. 2007. Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Tampere: Tampere University Press.

- Rooth, Dan-Olof. 2002. Adopted Children in the Labour Market – Discrimination or Unobserved Characteristics? *International Migration*, vol. 40:1, pp. 71–98.
- Rutherford, Jonathan. 1990. A Place Called Home: Identity and the Cultural Politics of Difference. Teoksessa Jonathan Rutherford (ed.) *Identity. Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart.
- Salmela, Jonna. 2009. Ohjeita kotiselvityksen laatijalle. Saatavilla: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/710071d0-80fc-463b-94b0-db07e16ff403/ohjeita%20kotelvityksen%20laati-jalle.doc>. Käyty 20.5.2009.
- Sedikides, Constantine & Brewer, Marilyn B. 2001. Individual Self, Relational Self, and Collective Self. Partners, Opponents, or Strangers? Teoksessa Constantine Sedikides & Marilyn B. Brewer (eds.) *Individual Self, Relational Self, Collective Self*. Philadelphia: Psychology Press.
- Selman, Peter. 2006. Trends in Intercountry Adoption: Analysis of Data from 20 Receiving Countries, 1998–2004. *Journal of Population Research*, vol. 23:2, pp. 183–204.
- Shilling, Chris. 1997. The Body and Difference. Teoksessa Kathryn Woodward (ed.) *Identity and Difference. Culture, Media and Identities*. London: SAGE Publications.
- Smith, Anthony D. 1991. *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.
- Soon Huh, Nam & Reid, William J. 2000. Intercountry, transracial adoption and ethnic identity. A Korean example. *International Social Work*, vol. 43:1, pp. 75–87.
- Sosiaali- ja terveystministeriö. 2008. Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasoiden lautakunta. Toimintakertomus 2007. Sosiaali- ja terveystministeriön selvityksiä 2008:45. Helsinki: Sosiaali- ja terveystministeriö.
- Tiilikainen, Marja & Martikainen, Tuomas. 2007. Yhteenvedo ja keskustelu. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, työ ja perhe*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/ 2007. Helsinki: Väestöliitto.
- Tolonen, Tarja. 2002. Suomalaisuus, tavallisuus ja sukupuoli nuorten näkemyksissä. Teoksessa Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.) *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Von Greiff, Katarina. 2000. Adopterade från Latinamerika – deras uppfattningar om sina uppväxtvillkor, sin livsituation och Sverige som socialisationskultur. Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitetet.
- Woodward, Kathryn. 1997. Concepts of Identity and Difference. Teoksessa Kathryn Woodward (ed.) *Identity and Difference. Culture, Media and Identities*. London: SAGE Publications.

LIITTEET

LIITE 1

RYHMÄHAASTATTELUIHIN OSALLISTUNEET 28.6.2005

Ryhmä I

Sukupuoli	Ikä	Synnyinpaikka
Tyttö	13–16 v.	Afrikka
Tyttö	13–16 v.	Aasia
Tyttö	13–16 v.	Aasia
Tyttö	13–16 v.	Afrikka
Poika	13–16 v.	Eurooppa
Poika	13–16 v.	Etelä-Amerikka

Ryhmä II

Sukupuoli	Ikä	Synnyinpaikka
Mies	Yli 18 v.	Väli-Amerikka
Nainen	Yli 18 v.	Aasia

Ryhmä III

Sukupuoli	Ikä	Synnyinpaikka
Poika	13–16 v.	Eurooppa
Tyttö	13–16 v.	Etelä-Amerikka
Tyttö	13–16 v.	Aasia

LIITE 2**YKSILÖHAASTATTELUIHIN OSALLISTUNEET**

Aika	Sukupuoli	Ikä	Synnyinpaikka
10.11.2005	Nainen	Yli 18 v.	Aasia
14.11.2005	Nainen	Yli 18 v.	Aasia
23.11.2005	Mies	Yli 18 v.	Aasia
23.11.2005	Mies	Yli 18 v.	Etelä-Amerikka
2.12.2005	Mies	Yli 18 v.	Väli-Amerikka
2.12.2005	Nainen	Yli 18 v.	Afrikka